

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Zuzana Bystrická

Trestní odpovědnost mladistvých

Diplomová práce

Olomouc 2011

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Trestní odpovědnost mladistvých* vypracovala samostatně a citovala všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 21. března 2011

.....

Zuzana Bystrická

Poděkování

Tímto děkuji JUDr. Milaně Hrušákové, Ph.D. za odborné vedení při psaní diplomové práce, za cenné rady a za čas, který mi věnovala.

Já, níže podepsaná Zuzana Bystrická, autorka diplomové práce „Trestní odpovědnost mladistvých“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č.121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8,
Olomouc 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích v informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla podle zákona č. 121/2000 Sb. Prohlašuji, že moje osobní údaje výše uvedené jsou pravdivé.

V Olomouci dne 21. března 2011

.....

Zuzana Bystrická

Obsah

Seznam zkratk.....	6
Úvod.....	7
1 Historicko-právní souvislosti.....	9
1.1 Zahraniční vývoj.....	9
1.2 Vývoj na území (současné) České republiky.....	11
1.2.1 Právní úprava do roku 1931.....	11
1.2.2 Právní úprava po roce 1931.....	13
2 Trestní zákonodárství nad mladistvými v Evropě a Severní Americe.....	17
2.1 Mezinárodní dokumenty.....	17
2.2 Modely nad mladistvými delikventy.....	18
3 Soudnictví ve věcech mládeže v České republice - de lege lata.....	23
3.1 Účel zákona a jeho vztah k jiným zákonům.....	23
3.2 Základní pojmy.....	24
3.3 Základní zásady.....	28
4 Trestní odpovědnost mladistvých pachatelů.....	34
4.1 Věk.....	36
4.1.1 K otázce snížení věkové hranice trestní odpovědnosti.....	37
4.2 Podmíněná (relativní) trestní odpovědnost.....	41
4.3 Příčetnost.....	45
4.4 Zánik trestní odpovědnosti.....	47
4.4.1 Účinná lítost.....	48
4.4.2 Promlčení trestního stíhání.....	51
5 Soudnictví ve věcech mládeže v České republice - návrhy de lege ferenda.....	55
Závěr.....	57
Seznam zdrojů.....	59
Shrnutí / Summary.....	64
Klíčová slova / Keywords.....	66

Seznam zkratek

ZSM	Zákon č. 218/2003 Sb., zákon o odpovědnosti za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.
ZSNM	Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., zákon o trestním soudnictví nad mládeží .
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník , ve znění pozdějších předpisů.
dTZ	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon , ve znění zákona č. 52/2009 Sb. účinném ke dni 1.4.2009.
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád , ve znění pozdějších předpisů.
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod , ve znění pozdějších předpisů.
ZoR	Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině , ve znění pozdějších předpisů.
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí , ve znění pozdějších předpisů.
ZPMS	Zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě , ve znění pozdějších předpisů.
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád , ve znění pozdějších předpisů.
OZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník , ve znění pozdějších předpisů.
ČAK	Česká advokátní komora
OSN	Organizace spojených národů
ÚS	Ústavní soud
NS	Nejvyšší soud

Úvod

Snížit, nebo nesnížit dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti - To je otázka, která byla za posledních několik let položena tolikrát, že mnohdy navodila dojem, že celá problematika trestání mladistvých je vlastně odvislá jen od ní. Trestní zákonodárství nad mladistvými pachateli je ale odvětvím bohatým a nabízí celé spektrum případů, nad kterými je vhodné se zamyslet. Nicméně i otázkou věku a jeho místa v trestním právu se budu ve své práci podrobně zabývat, protože je oprávněně diskutovaným tématem u nás i ve světě.

Podmínky, za kterých je mladistvý trestně odpovědný, jsou proměnlivé v čase, protože s dobou se mění i potřeby společnosti. Nejen historický vývoj, ale i území, na kterém je trestní odpovědnost uplatňována, ovlivní zacházení s nedospělými jedinci, kteří se dopustili provinění. To jsou jen některé z důvodů, proč porovnávat českou právní úpravu, zejména zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, se zahraniční úpravou a rovněž s historickými zákony.

Trestnímu zákonodárství nad mladistvými je v současnosti věnována celá řada článků v odborných časopisech či příspěvků ve sbornících, nicméně celistvá knižní úprava evidentně ustoupila ve prospěch tendence analyzovat trestání dětí i dospělých společně v jediné monografii, kdy je trestní odpovědnost mladistvých rozebrána jako odchylka od obecné úpravy. I proto si myslím, že trestní odpovědnost mladistvých je vhodným tématem pro diplomovou práci. Budu přitom vycházet z časopiseckých i internetových článků, z platné i historické právní úpravy, z rozhodovací praxe soudů a samozřejmě z komentovaných znění zákonů a z monografií.

Za cíl si kladu poskytnout komplexní náhled na současnou právní úpravu, zjistit její hlavní nedostatky a najít vhodné řešení, jak je odstranit. Přitom se budu zabývat dílčími otázkami jako je problematika snížení hranice trestní odpovědnosti, zda-li kriminalita dětí roste, stagnuje či klesá a v neposlední řadě i rozdílu mezi úpravou soudnictví nad dětmi a dospělými a jejím opodstatněním.

Obsahově bych svou práci rozčlenila do pěti hlavních okruhů. Jak jsem již naznačila, nejdříve se budu věnovat historicko-právnímu vývoji trestní odpovědnosti mladistvých, a to z pohledu zahraničního i tuzemského. V další kapitole alespoň nastíním aktuální právní úpravu v Kanadě a Rakousku, zmíním podstatné rozdíly

mezi systémem justičním a sociálně opatrovnickým a určitý prostor věnuji i mezinárodním dokumentům platným na poli trestního práva. Ačkoli historicko-právní souvislosti ani platná zahraniční úprava trestního zákonodárství nad mladistvými netvoří těžiště mé práce, úmyslně je nechci opomíjet. Nebýt zahraničních vzorů a prvorepublikového zákona č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, současné trestní zákonodárství nad mladistvými platné v České republice by nebylo takové, jaké je. Stěžejní část naopak budou tvořit kapitoly třetí a čtvrtá, v nichž se budu zabývat platnou právní úpravou, zejména základními zásadami a pojmy zakotvenými v zákoně a podmínkami vzniku a zániku trestní odpovědnosti mladistvých. Z důvodu omezeného rozsahu své práce naopak téměř opominu problematiku opatření ukládaných mladistvým. Závěr mé práce bude věnován návrhům de lege ferenda, shrnutí a vyhodnocení získaných poznatků.

Jako hlavní metodu jsem zvolila metodu analytickou, kterou budu používat ve stěžejních částech své práce, zároveň ji však doplním metodou historickou a komparativní, a to v kapitolách, v nichž se budu zabývat historicko-právním vývojem a srovnáním české právní úpravy s úpravou zahraniční.

1 Historicko-právní souvislosti

1.1 Zahraniční vývoj

Kriminalita dětí a jejich trestání sahají hluboko do minulosti, nicméně pro formování moderní trestní politiky nad dětmi byl zásadní až přelom 19. a 20. století. Právě tehdy se v několika zemích začala prosazovat myšlenka, že tyto děti potřebují osobitý přístup, který by se lišil od zacházení s dospělými pachateli. Domnívám se, že anglosaský systém měl před systémem kontinentálním mírný náskok. Na základě zákona (*Illinois Juvenile Court Act*) byl v Chicagu roku 1899 zřízen historicky první soud pro mladistvé (*Juvenile Court*), před který mohly být postaveny děti ve věku od sedmi do šestnácti let. Přitom platilo, že děti do sedmi let zásadně nebyly trestně odpovědné, děti ve věku od sedmi do čtrnácti let měly jen omezenou trestní odpovědnost a plná trestní odpovědnost začínala čtrnáctým rokem života. Myšlenka samostatného soudnictví nad mladistvými, které by bylo ovládáno specifickými, mnohdy neformálními principy, se rozšířila po celých **Spojených státech amerických**, přičemž v následujících pětadvaceti letech zřídilo soud pro mladistvé čtyřicet šest členských států a tři zámořské oblasti. Američané dodnes považují stát Illinois za kolébkou moderního soudnictví nad mladistvými.¹

Pozadu nezůstávala ani **Kanada**, kde začal roku 1908 platit samostatný zákon nad dětskými pachateli (*Juvenile Delinquents Act*). Zákon reagoval na situaci v zemi, ve které se rozmáhala trestná činnost sirotků, přistěhovalců a dětí z chudých rodin. Zákon byl na svou dobu velmi pokrokový a mimo jiné se stal předlohou i pro pozdější českou právní úpravu. Preambule ke kanadskému zákonu, zdůrazňující nutnost specifického přístupu k mladistvým, zněla: „*Není účelné, aby mladiství pachatelé byli klasifikováni jako běžní zločinci nebo aby s nimi bylo zacházeno jako s běžnými zločinci, protože zájem společnosti vyžaduje, aby byli chráněni před stykem s trestnými činy a zločinci a aby jim byla poskytnuta přiměřená péče, zacházení a dohled, které by směřovaly k potlačení jejich špatných tendencí a k posílení jejich lepší stránky.*“² Zásada zvláštního přístupu k mladistvým byla ojedinělá; dosud se totiž na dětské pachatele (ve věku od sedmi let) pohlíželo stejně jako na pachatele dospělé.

¹ *The Juvenile Court: One hundred Years in The Making* [online]. Building Blocks for Youth, 4. května 1999 [cit. 25. října 2010]. Dostupné na <http://www.buildingblocksforyouth.org/juvenile_court.htm>.

² LORTIE, Serge a kol. *Soudnictví pro mladistvé. Příručky Ministerstva spravedlnosti v České republice*. 1. vydání. Praha: Institut MS ČR pro další vzdělávání, 2000. s. 9, 21 – 25.

V angloamerickém systému a tedy i v Kanadě se prosadil institut „doli incapax“, což v překladu znamená „nezpůsobilost porušit zákon“. Dítě mladší sedmi let nebylo podle kanadských zákonů trestně odpovědné. Trestně neodpovědné bylo i dítě mezi sedmým a čtrnáctým rokem života, avšak s tím rozdílem, že za určitých okolností mohlo spáchat trestný čin, konkrétně tehdy, pokud bylo dostatečně rozumově vyspělé a mělo tolik zkušeností, že mohlo rozpoznat povahu a následky svého protiprávního jednání a ovládnout jej. Domněnka nezpůsobilosti tak mohla být u dětí starších sedmi let vyvrácena.³

Německo přijalo samostatný zákon o soudnictví ve věcech mládeže (*Jugendgerichtsgesetz*) roku 1923, **Rakousko** o pět let později. Pro oba zákony bylo charakteristické, že upřednostňovaly výchovné a preventivní působení před trestní represí. Trestní odpovědnost mladistvých se odvíjela od potřebného rozumového a mravního vývoje, přičemž spodní věková hranice odpovědnosti byla v Německu i Rakousku stanovena shodně, a to od čtrnácti let věku. Zákony zakotvily neformální řízení a zdůraznily potřebu spolupráce mezi soudy a institucemi sociální péče.⁴ První soud pro mladistvé byl v Německu zřízen ještě před přijetím samostatného zákona nad mládeží, konkrétně roku 1908 a sídlil ve Frankfurtě nad Mohanem. Německá i rakouská právní úprava se (spolu s úpravou kanadskou) staly vzorem pro Českou republiku, která v té době samostatnou právní úpravu ve vztahu k mladistvým neměla.

Ve dvacátých letech 20. století kodifikovaly i další evropské státy samostatné trestní právo nad mládeží: **Nizozemí** (1921), **Dánsko** (1922) **Švédsko** (1924), **Španělsko** (1925), **Itálie** (1926) nebo například **Francie** (1927).⁵

Pro nově se rodící zákonodárství nad mládeží bylo charakteristické, že státy kladly důraz na výchovu a léčbu namísto trestu. Těžištěm tak byla resocializace pachatele, nikoli jeho potrestání. Speciální soud měl zpravidla široké pravomoci, formální postupy ustoupily do pozadí ve prospěch neformálnosti řízení. Nově se chránilo i soukromí mladistvého, v důsledku čehož mohla být jednání s mladistvým pachatelem neveřejná. Výrazný vliv na formování tehdejší trestní politiky měla teorie

³ *The evolution of juvenile justice in Canada* [online]. Department of justice Canada, 31. července 2008 [cit. 21. listopadu 2010]. Dostupné na <<http://www.justice.gc.ca/eng/pi/icg-gci/jj2-jm2/sec01.html>>.

⁴ VÁLKOVÁ, Helena. Odpovědnost za mládež- zajištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 12, s. 339 - 342.

⁵ VÁLKOVÁ, Helena. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. VII.

parens patrie.⁶ Na základě ní byly státy povinny zajistit řádnou péči a výchovu dítěti v těch případech, kdy svou povinnost neplnili jeho rodiče. Soud pro mladistvé tak zastával roli „strážce“ dítěte, které pro svou rozumovou nevypělost nemohlo hájit své blaho samo.

Zlom v chápání moderního trestního zákonodárství nad mladistvými delikventy nastal ve Spojených státech amerických, a to okolo roku 1970. Nejvyšší soud v rozhodnutí ve věci **Re Gault** přiznal mladistvým některá práva, které jim dosud byla odírána. Příkladem mohou být právo mít obhájce, právo na konfrontaci a křížový výslech, právo nebýt donucován k sebeobviňování. Vráblová v literatuře uvádí, že: „*Ačkoli Nejvyšší soud nepopřel existenci soudu pro mládež, rozhodnutí v případě Re Gault bylo odrazovým můstkem pro pozvolné stírání vzdálenosti mezi soudnictvím pro mládež a soudnictvím dospělých.*“ Důležité sociální a ekonomické změny, technologický pokrok, ale taky vzrůstající brutalita jednotlivých činů způsobily, že nejen státy anglosaského systému nově volily represivnější přístup k mladistvým. Princip odplaty (*just desert*) však nenašel výlučné zastání ve všech právních úpravách. V zemích kontinentální Evropy je tradice ochrany mladistvého dodnes podstatně silnější než je tomu v Anglii nebo Severní Americe. Například v Německu existuje od roku 1953 kategorie tzv. „mladých dospělých“ (jedinci od osmnácti do jednadvaceti let), kteří, byť jsou již zletilí, spadají pod jurisdikci soudu pro mládež, a obdobně je tomu i v Rakousku, Litvě nebo ve Španělsku.⁷

1.2 Vývoj na území (současné) České republiky

1.2.1 Právní úprava do roku 1931

Středověké trestní právo platné na našem území se vyznačovalo **partikularismem** - Jednotlivé územní celky se řídily vlastními právními pravidly bez ohledu na skutečnost, že spadaly pod jeden státní celek. Unifikace trestního práva se ve feudalismu prosazovala jen pozvolna. Trestní zákonodárství nad mladistvými, které by komplexně zohledňovalo neukončený vývoj dětí a jejich specifické potřeby, neexistovalo.

⁶ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Porovnávací analýza systémů soudnictva nad mládeží. In JELÍNEK, Jiří (ed). *O novém trestním zákoníku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právníké dny*. Praha: Leges, 2009, s. 143 - 144.

⁷ Tamtéž, s. 144, 149.

Středověké právní normy nezakotvovaly mladistvé jakožto věkovou skupinu, která tvoří vývojový přechod mezi dětmi a dospělými. Středověké právo rozlišovalo jen dva věkové stupně, a to nedospělost a dospělost. Hranice mezi dětmi a dospělými přitom nebyla jednotná a určovala se různě nejen v závislosti na území, kde byl trestný čin spáchán, ale i podle pohlaví či stavu, k němuž osoba náležela. **Kniha Tovačovská a Drnovská** například určovaly, že šlechtic je dospělý v šestnácti letech, zeman (nižší šlechtic) v sedmnácti letech a sedlák až v osmnácti letech. Nedospělost pachatele byla polehčující okolností, zásadně nezpůsobovala beztrestnost. I malé dítě tak bylo trestně odpovědné. Trestněprávní předpisy se začaly sjednocovat přijetím **Obnoveného zřízení zemského roku 1627** (na Moravě 1628). Obnovené zřízení zemské neobsahovalo zvláštní úpravu trestní odpovědnosti mládeže, až na drobné výjimky (pokuta měla u nedospělců přednost před trestem).⁸

Constitutio criminalis Theresiana začal na našem území platit roku 1768 a ač tomu na první pohled nic nenasvědčuje, byl významný i pro trestní odpovědnost dětí, protože jako první kategorizoval pachatele podle věku, a to do následujících vývojových skupin: děti (do sedmi let věku), nedospělí (od sedmi do čtrnácti let), mladiství (od čtrnácti do šestnácti let), dospělí (od šestnácti let). První skupina přitom nebyla trestně odpovědná, druhá byla podmíněně trestně odpovědná a pro třetí a čtvrtou skupinu platilo, že plně trestně odpovídala za své činy, avšak věk do šestnácti let byl polehčující okolností, pokud ovšem existovala možnost mladistvého pachatele napravit. U nedospělých se především zkoumalo, zda měli věkem blíže k hranici sedmi, nebo čtrnácti roků věku. I když byli za svůj čin shledáni trestně odpovědnými, zpravidla jim nemohl být uložen trest smrti.⁹

Na přelomu 19. a 20. století začaly na našem území platit následující dva odlišné systémy trestního práva: Na území Čech, Moravy a Slezska to byly **rakouský trestní zákon** (1852) a **trestní řád** (1873), zatímco na Slovensku a Podkarpatské Rusi platily **uherské trestní zákony** (z let 1908 a 1913).¹⁰ Právní dualismus, který byl zapříčiněn historickým vývojem, ostatně nebyl typický jen pro oblast trestního práva, ale pro právo jako celek. V českých zemích a na Slovensku, stejně jako v Rakousku, stále nebylo trestní zákonodárství nad mládeží upraveno zvláštním

⁸ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 12 - 14.

⁹ Tamtéž, s. 16.

¹⁰ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské (část obecná i zvláštní)*. 1. vydání. Praha: Melantrich, 1935, s. 18.

zákonem. Rakouský trestní zákon stanovil některé dílčí aspekty trestní odpovědnosti dětí, ale komplexní právní úprava na území našeho státu citelně chyběla.

Na začátku 20. století byl vypracován **návrh zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých**, který vláda v letech 1907 a 1909 předložila ke schválení panské sněmovně. Mladiství (děti ve věku od čtrnácti do osmnácti let) byli podle návrhu tzv. „pochybně příčetní“, soud proto musel v každém jednotlivém případě zkoumat, zda-li byl mladistvý v době spáchání činu natolik duševně vyvinutý, aby chápal význam svého jednání a dokázal jej ovládat. Trestání mladistvých mělo prvně v historii probíhat odlišně od trestání dospělých pachatelů a například upuštění od trestu nebo uložení ochranné výchovy měly mít přednost před tresty. Návrh citovaného zákona nicméně nebyl nikdy schválen a proto zákon nevstoupil v platnost. Další návrh samostatného zákona nad mládeží byl vypracován až po rozpadu Rakouska-Uherska a skončení první světové války, konkrétně roku 1922, avšak nebyl ani předložen Národnímu shromáždění. Podstatné bylo, že na něj navázal návrh z roku 1930, který úspěšně prošel legislativním procesem a vyústil v **zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží** (dále i „ZSNM“).¹¹

1.2.2 Právní úprava po roce 1931

Zatímco obecné trestní právo, platné na území tehdejšího Československa, se zákonodárcům nepodařilo sjednotit až do roku 1950, v případě trestního zákonodárství nad dětmi došlo k unifikaci 11. března 1931, kdy byl přijat ZSNM. Zákon, inspirovaný zahraničními úpravami, byl na svou dobu velmi moderní a Československo se jeho přijetím zařadilo po bok nejpokrokovějších států Evropy i světa. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží, který byl ve vztahu speciality k obecné úpravě, se členil do tří hlav: hlava první („O trestání mládeže“) obsahovala hmotněprávní ustanovení, hlava druhá („O trestním řízení proti mladistvým“) upravovala procesní stránku a hlava třetí („Ustanovení závěrečná“) kromě přechodných a závěrečných ustanovení vymezovala některé stěžejní instituty, jako například *poručenský soud* nebo *věcnou příslušnost soudu*. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží byl komplexní a zohledňoval specifické potřeby dětí.

¹¹ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství...*, s. 20 – 21.

Důvodová zpráva k ZSNM, kladoucí důraz na prevenci a výchovnou funkci trestního práva, uváděla: „Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čelíti trestem, nýbrž je zapotřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl... To však vyžaduje, aby trestné činy spáchané ve věku mladistvém, byly posuzovány, hledíc k nedokonanému vývoji mladistvého a jejich příčinám, mírněji a odchylně od trestných činů osob dospělých.“¹²

Pojem *mládež* byl zastřešujícím označením pro *nedospělé a mladistvé*. Hranice oddělující obě věkové skupiny a zároveň hranice trestní odpovědnosti byla zákonem stanovena na čtrnáct let. Mladiství, tedy jedinci ve věku od čtrnácti do osmnácti let, byli zásadně trestně odpovědní, ale zákonodárce stanovil výjimku v podobě tzv. „podmíněné trestní odpovědnosti“. Podle ustanovení § 2 odst. 2 ZSNM platilo, že mladistvý, který nemohl v době činu pro značnou zaostalost rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání, nebyl trestně odpovědný (srovnej s ustanovením § 5 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů- dále i „ZSM“). Osoby nedospělé, neboli děti mladší čtrnácti let, byly bez výjimky trestně neodpovědné. Pokud se dopustily činu jinak trestného, poručenský soud jim mohl uložit výchovné nebo léčebné opatření, nikoli trest (§ 1 odst. 1, 2 ZSNM). Další věkový mezník, který ZSNM výslovně uváděl, byl dvanáctý roku věku (§ 1 odst. 3 citovaného zákona). Dopustila-li se nedospělá osoba starší dvanácti let takového činu, na který zákon stanovil trest smrti nebo trest doživotní ztráty svobody, poručenský soud obligatorně nařídil ochrannou výchovu nedospělce ve výchovně nebo jeho umístění v léčebném ústavě (srovnej s ustanovením § 93 odst. 2 ZSM).

Trestný čin, kterého se dopustil mladistvý, se nazýval *provinění* (§ 3 odst. 1 ZSNM). Provinění neprojednával a nerozhodoval obecný soud, ale *soudce pro mládež*, u krajského soudu *senát mládeže*, ve kterém zasedali dva soudcové mládeže. Byli to soudci, kteří měli potřebné vzdělání, vlastnosti a zkušenosti pro práci s delikventní mládeží (§ 30 a násl. ZSNM). I místní příslušnost soudu byla specifická. Řízení se primárně konalo u soudu, v jehož obvodu měl obviněný v době činu stálý pobyt (§ 29 odst. 2 ZSNM). Uznal-li soud mladistvého vinným, mohl upustit od potrestání, odsoudit ho k podmíněnému trestu nebo k nepodmíněnému trestu a

¹² LORTIE, Serge a kol. *Soudnictví pro mladistvé...*, s. 5.

zároveň mohl mladistvému uložit ochranný dozor nebo ochrannou výchovu. Soud měl volit tu možnost, která se jevila jako nejúčelnější pro mravní vývoj mladistvého, přičemž soud mimo jiné zohledňoval poměry, ve kterých mladistvý vyrostl a byl vychován, jeho věk, rozumovou a mravní vyspělost a dosavadní způsob života obžalovaného (§ 5 ZSNM). K upuštění od potrestání mohlo dojít například tehdy, když se mladistvý dopustil provinění z omluvitelné neznalosti právních předpisů (srovnej s ustanovením § 11 odst. 1 písm. b ZSM). Negativní právní omyl tak za splnění dalších podmínek způsobil, že soud vyslovil vinu, ale neuložil trest.

Trestní stíhání bylo nepřipustné, pokud byly naplněny podmínky institutu promlčení trestního stíhání. Délku promlčecí doby, jejímž uplynutím zanikala trestnost činu, upravovalo ustanovení § 26 ZSNM: Když se mladistvý dopustil provinění, na které obecná právní úprava stanovila trest smrti nebo doživotní ztrátu svobody, promlčecí doba činila deset let. U všech ostatních provinění se trestní stíhání promlčelo za pět let, pokud ovšem obecná právní úprava nestanovila kratší promlčecí dobu.

Zákon o trestním soudnictví nad mládeží dále modifikoval tresty a jejich výkon oproti obecné právní úpravě. Nejpřísnější trest, který mohl být mladistvému uložen, byl trest zavření (§ 8 ZSNM). Horní a dolní hranice sazby trestu na svobodě, které stanovovala obecná právní úprava, se ve vztahu k mladistvým snižovala na polovinu, přičemž horní hranice snížené sazby nesměla činit více než pět let a dolní ne více než jeden rok (srovnej s § 31 odst. 1 ZSM). Za čin, na něž mohly být podle obecné právní úpravy uloženy trest smrti nebo doživotní ztráta svobody, mohl být mladistvému uložen trest zavření v délce jednoho až deseti let, respektive dvou až patnácti let.

I trestní řízení proti mladistvému bylo zásadně vedeno tak, aby byla šetřena osoba mladistvého delikventa. Příkladem mohou být institut zjištění poměrů mladistvého (§ 38 ZSNM), zpřísněné podmínky pro uvalení vazby (§ 40 ZSNM) a vyloučení veřejnosti z hlavního přelíčení, bylo-li to ke prospěchu obžalovaného mladistvého (§ 48 odst. 1 ZSNM). Myslím si, že zákon o trestním soudnictví nad mládeží byl dílem zdařilým, logicky propracovaným a inspirativním pro ty evropské státy, které speciální zákonodárství nad mládeží dosud nekodifikovaly. Nicméně vznikl v době, kdy se v Evropě schylovalo k začátku druhé světové války.

Zákon na území Československa upravoval trestní odpovědnost mladistvých a řízení proti nim pouhých osm let (od 1.10.1931, kdy nabyl účinnosti, do 29.9.1938,

kdy bylo v souvislosti s tzv. „mnichovskou dohodou“ odtrženo československé pohraničí). Výnosem vůdce a říšského kancléře z 16.3.1939 bylo obyvatelstvo žijící na území Protektorátu Čechy a Morava rozděleno do několika skupin: Na mládež německé národnosti se vztahoval německý zákon o soudnictví nad mládeží z roku 1923 (*Jugendgerichtsgesetz*), respektive zákon z roku 1943 (*Reichsjugendgerichtsgesetz*), ostatní mládež (vyjma židovské) podléhala československému ZSNM z roku 1931, ale jen za podmínky, že se mladistvý nedopustil provinění proti německé říši, protože v těchto případech se užily německé drakonické trestní předpisy. Židovská mládež měla postavení nejtěžší, neboť podléhala norimberským rasovým zákonům. S koncem druhé světové války (konkrétně od 4.5.1945) začal opět platit ZSNM, a to bez rozdílu. Únorový komunistický převrat a přípravné práce na novém trestním zákonu však předznamenaly definitivní konec ZSNM, který byl o dva roky později bez náhrady zrušen, a to trestním zákonem č. 86/1950 Sb. Česká republika si musela na samostatný zákon nad mládeží počkat dalších třiašedesát let.¹³

¹³ VÁLKOVÁ, Helena. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. XII – XIII.

2 Trestní zákonodárství nad mladistvými v Evropě a Severní Americe

2.1 Mezinárodní dokumenty

Ačkoli trestní právo a jeho tvorba jsou výrazem suverenity České republiky, důležitou funkci při formování trestní politiky nad delikventní mládeží plní mezinárodní dokumenty. Některé z nich jsou právně závazné, mnohé mají jen doporučující charakter.

Roku 1989 byla Valným shromážděním OSN přijata **Úmluva o právech dítěte** (ČSFR ji ratifikovala roku 1991 - sdělení č. 104/1991 Sb., Česká republika je jí vázána jako nástupnický stát od 1.1.1993), která pojem *dítě* vymezuje v čl. 1 jako každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, který se na ni vztahuje, nedosáhne zletilosti dříve. Vnitrostátní zákony musí přesně stanovit spodní věkovou hranici trestní odpovědnosti. Dítě, které se dopustí protiprávního činu, má například právo na to, aby byl naplněn požadavek zákonnosti, aby mohlo udržovat styk s rodinou, aby bylo zvláště chráněno jeho soukromí nebo aby existovaly speciální zákony, orgány a instituce vykonávající spravedlnost nad dětmi. Úmluva poskytuje tzv. „minimální standard ochrany“, pokud jsou proto v konkrétním případě chráněna práva dětí lépe, ať už na základě vnitrostátní úpravy nebo z důvodu ratifikované mezinárodní smlouvy, použije se tato zvýšená ochrana.¹⁴ Spojené státy americké jsou jedním ze dvou států (druhým je Somálsko), které Úmluvu o právech dítěte dosud neratifikovaly, čímž zdůraznily svou tendenci nepřijímat standard mezinárodní ochrany lidských práv.¹⁵

Na poli OSN byla přijata i **Minimální standardní pravidla pro výkon soudnictví nad mládeží** (neboli tzv. **Pekingská pravidla**- rezoluce OSN 40/33 z 29.11.1985), která poskytují další obecná vodítka pro trestní politiku nad delikventní mládeží. Dolní hranice trestní odpovědnosti musí být nastavena tak, aby s ohledem na emoční, mentální a rozumovou vyspělost dětí nebyla nepřiměřeně nízká. Soudnictví pro mládež by mělo být aplikováno taky u tzv. „mladých dospělých“. Tady bych ráda podotkla, že důvodová zpráva k ZSM uváděla mladé dospělé (tj. osoby, které v době spáchání trestného činu dovršily osmnáctý rok, ale nepřekročily dvacátý první rok

¹⁴ HULMÁKOVÁ, Jana. Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech. *Trestněprávní revue*, 2009, roč. 8, č. 12, s. 366.

¹⁵ CHROMÝ, Jakub. Specifika trestní odpovědnosti mladistvých v zahraničí. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 1, s. 14.

svého věku) jakožto jednu z věkových skupin, na které se měl ZSM vztahovat. Mladí dospělí měli být trestně odpovědní jako dospělí pachatelé, ale zároveň měl ZSM vymezit některé speciální principy jejich trestání a výkon trestního soudnictví nad nimi. Nicméně ZSM byl schválen tak, že kategorii mladých dospělých neupravuje. Myslím si, že kategorii mladých dospělých, kteří by tvořili jakýsi překlenovací můstek mezi mladistvými a dospělými pachateli, by bylo vhodné de lege ferenda zavést, a to nejen z důvodu závazků na poli mezinárodního práva.

Dalším významným mezinárodním dokumentem jsou **Riyadské směrnice pro prevenci kriminality mládeže** (rezoluce OSN 45/112 z 14.12.1990) nebo **Pravidla OSN na ochranu mládeže zbavené osobní svobody** (rezoluce OSN 45/113 z 14.12.1990), v nichž je mimo jiné zakotven požadavek, aby zákon vymezil minimální věkovou hranici, od které může být dítě zbaveno osobní svobody.

Evropské státy (vyjma Běloruska a Vatikánu) jsou členy Rady Evropy, a jsou vázány **Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod**. Ta je pro členské státy právně závazná a proto se jednotlivec může práva, která mu Úmluva přiznává, dovolávat u Soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Právně nezávazné jsou naopak rezoluce a doporučení Rady Evropy, například **doporučení Rady Evropy (87)20, upravující společenské reakce na kriminalitu mládeže** (Recommendation No. R(87)20, přijaté Výborem ministrů 17.9.1987). Citované doporučení klade důraz na specializaci a odbornou přípravu pracovníků s mládeží, zřizování soudů pro mládež nebo například uvádí požadavek, aby sankce výchovné povahy mohly být ukládány i mladým dospělým. V Preambuli je stanoveno: „*Mladí lidé jsou vyvíjející se bytosti, proto by všechna opatření jim ukládaná měla mít výchovný charakter.*“¹⁶ V závěru uvádím **doporučení Rady Evropy (2003)20, zabývající se kriminalitou mládeže a soudnictvím nad mládeží** (Recommendation No. R(2003)20, přijaté Výborem ministrů 24.9.2003), které stanovuje, že trestní odpovědnost má odrážet věk a zralost pachatele, přičemž trestněprávních sankcí musí být užito subsidiárně.

2.2 Modely nad mladistvými delikventy

Teorie rozlišuje dva základní systémy, které ovládají zákonodárství nad mladistvými pachateli. Jsou jimi:

- (1) justiční model (**Justice Model**) a

¹⁶ VRÁBLOVÁ, Miroslava. Porovnávací analýza systémů..., s. 145.

(2) sociálně-opatrovnícký model (Welfare Model).

Předem zdůrazňuji, že v žádném státě Evropy ani Ameriky (ani jinde ve světě) neexistuje čistý typ justičního či sociálně-opatrovníckého systému. Trestní zákonodárství nad mladistvými se v jednotlivých státech (ať už více nebo méně) liší, což je dáno i tím, ke kterému modelu má daná země blíže.

Justiční model vychází z myšlenky, že se pachatel může svobodně rozhodnout, jestli spáchá trestný čin nebo ne. Pokud pachatel jedná v rozporu s trestními zákony, pak má být potrestán. Trest je racionální reakcí na protiprávní chování mladistvého. Trestný čin má být řádně projednán v trestním řízení a pouze z trestního řízení může vzejít rozhodnutí o trestu. Pro justiční model je dále charakteristické, že trestní odpovědnost mladistvých začíná zpravidla dříve, než je tomu podle zásad welfare modelu.¹⁷ Příkladem mohou být: Anglie a Wales (10 let), USA (6 - 12 let) a svým způsobem i Kanada s Holandskem (12 let). Justiční model se vyznačuje retributivním přístupem, přičemž důraz je kladen na odpovědnost mladistvého.

Welfare model je ve své neryzejší podobě orientován na blaho a prospěch dítěte. Mladistvý porušuje trestní zákony z důvodů sociálních, ekonomických či psychických a reakce ze strany státu v podobě trestu neodstraní příčiny, na základě kterých mladistvý jednal. Problém dítěte se má proto vhodně analyzovat a dítěti mají být uložena taková opatření, která budou působit léčebně, preventivně a výchovně. Všechny děti přitom mají stejné potřeby a jejich trestná činnost je vyústěním problémů neřešených rodiči či společností obecně. V určitých případech může být nařízena léčba, ačkoli mladistvý nespáchal trestný čin. Zezulová uvádí jako příklad uživatele drog, který může být přinucen k léčbě, ačkoli nebyl soudem uznán vinným a s léčbou nesouhlasí.¹⁸ K zastáncům welfare modelu se řadí Německo, Rakousko, Polsko nebo Francie. I Česká republika podporuje welfare principy.

Rakousko

Rakouské trestní zákonodárství nad mladistvými delikventy je řazeno spíše k welfare modelu. Rakouský zákon o soudnictví nad mládeží (*Jugendgerichtsgesetz*, dále i „JGG“), který nabyl účinnosti 1.1.1989, bývá mezi odborníky považován za nejefektivnější zákon pro řešení kriminality mladistvých v Evropě.¹⁹ Rakouský

¹⁷ ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství...*, s. 108.

¹⁸ Tamtéž, s. 109.

¹⁹ MAREŠOVÁ, Alena. K diskusi o snížení trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, 1997, roč. 2, č. 1, s. 15.

JGG je ve vztahu speciality k obecným rakouským právním předpisům a užije se proto přednostně (§ 5 a § 31 JGG). Zákon obsahuje širokou škálu opatření a reakcí, které je možné užít. Zejména se nabízí odklony a mimosoudní narovnání.

V ustanoveních JGG jsou vymezeny tři kategorie osob: děti mladší čtrnácti let (*Unmündige*), mladiství nebo-li osoby, které dovršily čtrnáctý rok, ale nepřekročily osmnáctý rok svého věku (*Jugendliche*), a dospělí. Na skupinu tzv. „mladých dospělých“, což jsou dospělí do jednadvaceti let věku, není možné aplikovat hmotně-právní ustanovení JGG, na rozdíl od ustanovení upravujících trestní řízení.

Děti mladší čtrnácti let jsou trestně neodpovědné. Dopustí-li se činu jinak trestného a je-li ohrožen jejich vývoj, civilní soud jim může uložit opatření podle rodinného práva nebo předpisů o sociálně-právní ochraně dětí. Hranice trestní odpovědnosti je v Rakousku vázána na dovršení čtrnácti let věku, avšak mladiství jsou podmíněně trestně odpovědní. Obligatorní podmínkou trestní odpovědnosti je dostatečná zralost mladistvého, proto mladistvý, který v době spáchání činu nerozpoznal protiprávnost činu nebo nebyl schopen podle tohoto úsudku jednat, není trestně odpovědný (§ 4 odst. 2 JGG). Zralost jedince se posuzuje s ohledem na konkrétní případ a vývoj musí být výrazně zpomalen - Špatný prospěch ve škole (např. opakované propadnutí) není sám o sobě důvodem trestní neodpovědnosti mladistvého.²⁰ Trestný čin spáchaný mladistvým se označuje jako trestný čin mládeže (*Jugendstraftat*).

Rakouská právní úprava vymezuje speciální hmotně-právní důvody, v důsledku kterých je čin spáchaný mladistvým beztrestný, ačkoli jinak by mohla být ze strany státu uplatňována trestní odpovědnost mladistvého a vyvozovány důsledky s ní spojené: Mladistvý není trestně odpovědný, pokud před dovršením šestnáctého roku spáchal přečin (tj. trestný čin, za který nehrozí trest odnětí svobody převyšující tři roky- *Vergehen*) a zároveň jeho zavinění není kvalifikováno jako těžké, což je splněno tehdy, pokud ze zvláštních důvodů není nutné užít trestního práva mládeže (§ 4 odst. 2 JGG).

Pro úplnost dodávám, že mladistvý není trestně odpovědný ani tehdy, když je jeho vina nepatrná, čin neměl žádné následky (případně měl, ale jsou trestněprávně nevýznamné a mladistvý se je snažil odstranit či napravit) a potrestání není nutné k odvrácení pachatele od páčání dalších provinění.

²⁰ VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. (Ne)Odpovědnost mladistvého podle ZSM de lege lata i de lege ferenda. *Státní zastupitelství*, 2007, roč. 4, č. 5, s. 44.

Kanada

Kanadské zákonodárství nad mládeží obsahuje prvky justičního modelu, ale zároveň je orientováno i sociálně-opatrovnický. V Kanadě, která je federací, se psané právo člení do dvou sfér: Jednak je to právo federativní, které je společné pro celou Kanadu, a dále právo jednotlivých provincií. Trestní zákonodárství nad mladistvými spadá do působnosti federálních orgánů.²¹ Trestní odpovědnost mladistvých upravuje trestní zákon z roku 1985 (*Criminal Code*, dále jen „CC“), z procesního hlediska je stěžejním právním předpisem zákon o trestním soudnictví nad mládeží (*Youth Criminal Justice Act*, dále jen „YCJA“), který nabyl účinnosti 1.4.2003 a nahradil tak zákon o mladistvých provinilcích (*Young Offenders Act*).

Věková hranice trestní odpovědnosti vychází z principů justičního modelu, protože je nastavena poměrně nízko. Trestně odpovědné je dítě, které dosáhlo dvanácti let věku (čl. 13 CC). Mladistvým je osoba, která je starší dvanácti let a zároveň mladší osmnácti let. Mladistvý, který se dopustí trestného činu, je souzen před soudem pro mladistvé, jehož pravomoci stanoví čl. 13 a násl. YCJA. V článku 14 citovaného zákona je přitom zakotvena výlučná jurisdikce soudu ve věcech mladistvých pachatelů (*Exclusive Jurisdiction*). Přestože trestní odpovědnost začíná již ve dvanácti letech, v Kanadě se mezi odborníky i širokou veřejností vede diskuze o možném snížení hranice trestní odpovědnosti, kterou čas od času vyvolají závažné protiprávní činy jako vražda nebo těžké ublížení na zdraví spáchané zpravidla jedenáctiletým, a tedy trestně neodpovědným dítětem. Zastánci snížení hranice trestní odpovědnosti mimo jiné argumentují zásadou „*Adult time for adult crime*“, tedy „*Za dospělý čin dospělý trest*“.²²

Základní zásady, zakotvené v čl. 3 YCJA, řadí Kanadu mezi státy, které vychází z myšlenek sociálně-opatrovnického modelu. Kanadský trestní systém stanoví, že je nutné trestným činům mladistvých pachatelů předcházet (princip prevence). Pokud se mladistvý dopustí trestného činu, řízení a trest mají směřovat k tomu, aby se mladistvý napravil, osvojil si základní společenské hodnoty a řádně začlenil do společnosti (zásada výchovného působení na mladistvého), k čemuž má přispět i úzká spolupráce s rodinou mladistvého pachatele. Řízení má být vedeno bez zbytečných průtahů (zásada rychlosti) a odděleně od řízení proti dospělým

²¹ *Criminal Code* [online]. Canadian Legal FAQs, 8. září 2009 [cit. 14. února 2011]. Dostupné na <http://www.law-faqs.org/wiki/index.php/Criminal_Code/General>.

²² BLACKWELL, Richard. *Adult crime, adult time?* [online]. The Globe and Mail, 17. března 2009 [cit. 14. února 2011]. Dostupné na <<http://www.theglobeandmail.com/news/national/article163037.ece>>.

pachatelům (zásada samostatnosti řízení) a vždy s ohledem na specifické potřeby dítěte.

Jak jsem již napsala výše, současná právní úprava v České republice, mimo jiné inspirována zahraničními vzory, zřetelně podporuje welfare principy. Tomu, jaké jsou její konkrétní projevy, se budu věnovat v následujících dvou kapitolách, které by měly tvořit stěžejní část mé práce.

3 Soudnictví ve věcech mládeže v České republice - de lege lata

3.1 Účel zákona a jeho vztah k jiným zákonům

Odpovědnost a sankcionování delikventní mládeže upravuje zákon č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. Citovaný zákon nabyl účinnosti 1.1.2004 a Česká republika se tak zařadila po bok států, kteří mají trestní zákonodárství nad mladistvými upraveno samostatným právním předpisem. Dříve bylo trestání mladistvých zakotveno v zákoně spolu s úpravou trestání dospělých, i když i tehdy se ve vztahu k mladistvým uplatnily zvláštní postupy. Jednalo o výjimku z obecné úpravy.

Věcná působnost zákona je stanovena v § 1 odst. 1 ZSM. Zákon se vztahuje na děti do 18 let a vymezuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, opatření, která se za tyto činy ukládají, a také postup, rozhodování a výkon soudnictví nad mládeží. Zákon obsahuje jak hmotně-právní normy, tak normy procesní, upravující řízení ve věcech mládeže.

V souladu s **účelem zákona**, deklarovaném v ustanovení § 1 odst. 2 ZSM, má být řízení nad mládeží vedeno způsobem, který zamezí páčání protiprávních činů do budoucna. K tomu přispívá i výběr vhodného opatření, které působí na mladistvého (dítě mladší patnácti let) především výchovně, preventivně a které přispívá k tomu, aby tento jedinec podle svých sil a schopností odčinil újmu způsobenou protiprávním činem. Důvodové zpráva k návrhu zákona o soudnictví mládeže zdůrazňuje, že justice i široká veřejnost mají delikventní mládeži věnovat zvláštní pozornost. Jedná o věkovou skupinu, která si teprve vytváří názory a životní postoje. Jedině pomocí vhodného a komplexního působení společnost docílí toho, že co nejvíce dětí v budoucnu povede řádný život.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se svým účelem hlásí k filosofii **restorativní justice**. Pojem restorativní justice vychází z anglického slova „restore“, které se dá přeložit jako „obnovit“, „navrátit do původního stavu“. Je to systém, který klade důraz na obnovu vztahů narušených protiprávním činem a posiluje postavení poškozeného; zejména dbá na to, aby pachatel aktivně napravil škodu způsobenou protiprávním činem. Restorativní justice motivuje pachatele k řádnému životu, snaží se efektivně řešit přetížení soudů, zlevnit soudní řízení, v co nejvyšší možné míře

zapojit do řešení i poškozenou osobu, aniž by přitom utrpěly již nastavená kvalita a zákonnost řízení.²³ Karabec v literatuře uvádí: „*Snahy o vytvoření restorativní justice vycházejí z názoru, že tradiční trestní politika vyčerpala své možnosti a není schopna zabránit růstu kriminality ani řešit narůstající problémy trestní justice.*“²⁴ Opakem restorativní justice je justice „retributivní“, tj. trestající.

Protože je soudnictví nad mládeží normováno samostatným zákonem, na tomto místě vymezím jeho **vztah k zákonům jiným**. Pokud ZSM neobsahuje zvláštní úpravu, použije se obecných právních předpisů (§ 1 odst. 3 ZSM). S citovaným ustanovením koresponduje § 109 TZ, podle kterého platí, že trestní odpovědnost mladistvých a jejich sankcionování upravuje ZSM, přičemž pokud ZSM nestanoví jinak, je třeba volit postup podle TZ. Lze uzavřít, že **ZSM je ve vztahu speciality k obecným právním předpisům** a užije se přednostně, zatímco TZ, TŘ, OSŘ, ZoR a ZSPOD jsou subsidiární k ZSM.

3.2 Základní pojmy

Některé stěžejní pojmy, s nimiž ZSM pracuje a které dále rozvíjí, jsou vymezeny v ustanovení § 2 ZSM. Tento výčet není vyčerpávající, a proto co se rozumí např. proviněním je definováno až v jednom z následujících ustanovení, konkrétně v § 6 odst. 1 citovaného zákona.

Samotný název ZSM obsahuje pojem **mládež**, což je souhrnné označení pro děti a mladistvé. Nejdříve se budu zabývat posledně zmíněnými, tedy mladistvými, protože vymezení tohoto pojmu v praxi nečiní potíže. Podle ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) ZSM je **mladistvým** ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Nabízí se otázka, ve kterém okamžiku přesně jedinec dovrší patnáctý rok svého věku. Jestli v den, který se číselně shoduje s datem narození (pak by se muselo určit, zda-li se zohlední i konkrétní hodina narození), nebo až den následující. Tady je namístě aplikovat § 139 TZ, který uvádí, že pokud TZ spojuje s uplynutím určité doby nějaký účinek, nezapočítává se do této doby den, kdy nastala událost určující její začátek. Ze zákona tak vyplývá, že je právně nevýznamné, v kolik hodin se dítě narodilo. Takový závěr ostatně vychází i ze skutečnosti, že přesná hodina (nebo snad vteřina) narození není v žádném

²³ LORTIE, Serge a kol. *Soudnictví pro mladistvé...*, s. 212 – 213.

²⁴ KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed). *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: KUFR, 2003, s. 8 - 9.

relevantním dokumentu uváděna, takže např. z rodného listu nebo občanského průkazu vyčíst nelze. Bylo by proto zdlouhavé, ne-li nemožné, zjistit přesný čas narození pachatele. Platí tedy, že mladistvým (a tudíž trestně odpovědným - srovnej § 25 TZ) se jedinec stává dnem, který následuje po dni jeho patnáctých narozenin.

Pojem **děti** je obsažen v § 2 odst. 1 písm. a) ZSM, ale jeho vymezení v ZSM jednak chybí a za druhé jej tento zákon samostatně ve svých ustanoveních dále neužívá. Pokud ZSM hovoří o dětech, pak jen s dodatkem „mladší patnácti let“. **Dítětem mladším patnácti let** je podle § 2 odst. 1 písm. b) ZSM ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku. Je jím tak i člověk, kterému je přesně patnáct let, tj. v den svých patnáctých narozenin. Spodní hranice věku zákonem stanovená není. Vymezení pojmu dítě je ale obsaženo v TZ, kde se uvádí, že dítětem je osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak (§ 126 TZ). Děťmi tedy TZ rozumí jak děti do patnácti let věku, tak i mladistvé jakožto jedince ve věku od patnácti do osmnácti let. Vznikla tak koncepce, která nepůsobí úplně jednotně a je zbytečně nepřehledná.²⁵ Přitom dTZ vymezoval pojem dítě jen ve vztahu k § 216 a 216a dTZ, čili pouze v souvislosti s ustanoveními, která definovala trestný čin únosu a trestný čin obchodování s dětmi.²⁶

Protiprávní čin je zastřešující označení pro trestný čin, provinění a pro čin jinak trestný, což je stanoveno v § 2 odst. 2 písm. a) ZSM. **Trestným činem** je protiprávní čin, který TZ označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně (§ 13 odst. 1 TZ). Obě podmínky (protiprávnost a vykazování znaků uvedených v zákoně) musí být splněny kumulativně. Označením „zákon“ se v citované definici nemyslí jen TZ, ale jakýkoli trestní zákon, pokud by byl v budoucnu nějaký další přijat.²⁷ Trestné činy se dělí na zločiny a přečiny, zákonodárce zavedl tzv. „bipartici trestných činů“ (§ 14 TZ). Přečiny jsou v TZ definovány pozitivně a jsou jimi veškeré nedbalostní trestné činy a z úmyslných trestných činů ty, na něž TZ stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí do pěti let. Za zločiny jsou pak považovány všechny trestné činy, které nejsou přečiny. Problém nevidím ve zvolené negativní definici zločinů, ale v poněkud nejasné legální definici přečinů, konkrétně ve slovním spojení „do pěti let“. Vymezení zvolené zákonodárcem totiž svádí k výkladu, že přečinem je

²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, MATIAŠKO, Maroš. Dopad nového trestního zákoníku na zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In SEHNÁLEK, David (ed). *Dny práva*. Brno: Vydavatelství MU, 2009, s. 887 – 888.

²⁶ Znění § 216b dTZ bylo následující: „Dítětem podle § 216 a 216a se rozumí osoba mladší než osmnáct let.“

²⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 114.

úmyslný trestný čin, na něž TZ stanoví trest odnětí svobody kratší než pět let. Tento výklad je přitom špatný, protože úmyslný trestný čin, na něž je stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí rovných pět let, je stále přečinem, nikoli zločinem. Myslím si, že de lege ferenda by proto bylo vhodné upravit stávající definici přečinů, například použít ustálené slovní spojení „nepřevyšující pět let“.²⁸

U trestného činu se uplatní tzv. „formální pojetí trestného činu“, tedy aby se v daném případě jednalo o trestný čin, musí být naplněny jeho znaky uvedené v zákoně. Pro přesnost dodávám, že formální pojetí je doplněno „materiálním korektivem“, protože při uplatňování trestní odpovědnosti se zohlední společenská škodlivost činu. Čistě formální pojetí je tak českému trestnímu právu nadále cizí.²⁹ Současné pojetí trestného činu nahradilo dřívější „formálně-materiální pojetí“; za účinnosti dTZ musel pachatel trestného činu naplnit i podmínku materiální, a to dosáhnout relevantního stupně nebezpečnosti činu pro společnost (u mladistvých se vyžadoval stupeň nebezpečnosti vyšší než malý, u dospělých vyšší než nepatrný). Jsem toho názoru, že současné pojetí trestného činu poskytuje vyšší stupeň právní jistoty a zároveň lépe respektuje zásadu nullum crimen sine lege.

Provinění je označení pro trestný čin, který spáchá mladistvý. Jedná se o pouhé slovní odlišení od trestného činu ve vztahu k mladistvým, koncepce trestného činu a provinění je stejná. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže ani nevymezuje žádnou vlastní skutkovou podstatu provinění. Mladistvý nepáchá trestný čin, ale dopouští se provinění. Pokud ZSM nestanoví jinak, provinění se posuzuje podle ustanovení TZ. Zatímco trestné činy se dělí na zločiny a přečiny, provinění se takto nečlení. Obligatorní náležitostí výroku rozsudku, jímž se dospělý obžalovaný uznává vinným, je mimo jiné skutečnost, zda je obžalovaný odsuzován pro přečin, nebo pro zločin (§ 120 odst. 3 TŘ). Naproti tomu ve výroku rozsudku, jímž je uznán vinným mladistvý obžalovaný, se uvede, že mladistvý spáchal provinění.

Za třetí spadá pod pojem protiprávní čin i **čin jinak trestný**. Obecnou definici činu jinak trestného ZSM ani TZ neobsahují, nicméně oba zákony citovaný pojem ve svých ustanoveních užívají (např. § 28 - 30 TZ, § 89 odst. 2 ZSM). Teorie definuje

²⁸ Tamtéž, s. 126.

²⁹ ŠČERBA, Filip. Zpřísňování trestní represe - Několik úvah nad připravovanou rekodifikací trestního práva hmotného. In HAMULÁK, Ondřej (ed). *Sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků*. Olomouc: Iuridicum Olomucensis, 2008, s. 43.

čin jinak trestný jako čin, který je v daném případě beztrestný, ačkoli v jiném případě a za jiných okolností by trestným byl.³⁰ Čin jinak trestný má následující význam:

- (1) Čin jinak trestný označuje podle ZSM takový čin, u něhož chybí minimálně jeden z obecných znaků trestného činu: přičetnost, věk, u mladistvých pachatelů pak ještě rozumová a mravní vyspělost.
- (2) O čin jinak trestný se jedná i tehdy, pokud byl spáchaný čin za okolností vylučujících protiprávnost anebo čin, u kterého chybí zavinění pachatele.
- (3) Dopuštění se činu jinak trestného je obligatorní podmínkou pro to, aby mohla být naplněna skutková podstata trestného činu opilství podle § 360 TZ.

Za účinnosti dTZ byl za čin jinak trestný označován i čin, jehož formální znaky byly naplněny, pokud chyběl potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost. Jak jsem již napsala výše, s přijetím TZ bylo od formálně-materiálního pojetí trestného činu (provinění) upuštěno a materiální podmínka, jak ji definoval zákon (§ 3 odst. 2 dTZ, § 6 odst. 2 ZSM do přijetí novely č. 41/2009 Sb.), ztratila na významu.

Opatření, jakožto právní reakce na spáchání protiprávního činu mladistvým nebo dítětem mladším patnácti let, jsou zakotvena v § 2 odst. 2 písm. b) ZSM. Opatření ukládaná mladistvým dělíme na **výchovná opatření**, **ochranná opatření** a **trestní opatření**. Opatření jsou konstruována tak, aby působila na mladistvého především výchovně a odvrátila ho od páchaní další trestné činnosti. Opatření nikdy neplní primárně represivní funkci. Negativní hodnocení mladistvého obsahují typicky trestní opatření, ale ani u nich nesmí být potrestání mladistvého hlavním, nebo snad jediným cílem. Již tímto pojetím se opatření zásadně odlišují od trestů, které jsou ukládány dospělým pachatelům trestných činů. Vychází se přitom z myšlenky, že mladistvého, coby stále se duševně vyvíjejícího jedince, je možné vhodnými prostředky usměrnit a odvrátit od páchaní protiprávních činů, na rozdíl od dospělých pachatelů, u nichž je změna postojů a návyků obtížnější.³¹ **Opatření ukládaná dětem mladším patnácti let** jsou specifická a jsou obsažena v § 93 ZSM. Soud pro mládež může uložit výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí

³⁰ JELÍNEK, Jiří, MELICHAROVÁ, Dita. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, s. 6 - 7.

³¹ SOTOLÁŘ, Alexander, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých. *Trestněprávní revue*, 2005, roč. 4, č. 2, s. 29.

s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka a v neposlední řadě i ochrannou výchovu.

Orgány činné podle ZSM jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež (§ 2 odst. 2 písm. c ZSM). Na tomto místě se pokusím pouze stručně vymezit **soudy pro mládež**.³² Soudem pro mládež je zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda tohoto senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu (§ 2 odst. 2 písm. d ZSM). Soudem pro mládež není zvláštní soud, který by stál mimo strukturu „klasických“ soudů. Soud pro mládež se vyznačuje svou specializací a znalostí dané problematiky, ale nestojí vně systému soudů. Právem, ale i povinností soudů pro mládež je výkon trestního soudnictví nad mladistvými a dále projednávání činů jinak trestných, kterých se dopustily děti mladší patnácti let (§ 4 ZSM). V této souvislosti bych ráda zmínila usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2.2.2005, sp. zn. 8 To 14/2005, které reaguje na situaci, kdy byl mladistvý pachatel postaven před obecný soud, který jej svým rozsudkem (10 T 9/2004) uznal vinným, ačkoli věc měl projednat a rozhodnout soud pro mládež. Vrchní soud rozhodl, že se jedná o podstatnou vadu řízení, která je neodstranitelná před odvolacím soudem (§ 258 odst. 1 písm. a TŘ v kombinaci s § 259 odst. 1 TŘ), proto rozsudek zrušil a věc nařídil projednat soudu pro mládež.

3.3 Základní zásady

Stěžejní zásady soudnictví nad mládeží vymezuje ustanovení § 3 ZSM, které v sobě kumuluje zásady hmotně-právní (tj. zásady vztahující se k trestní odpovědnosti a sankcionování), i procesně-právní (ovládající trestní řízení). Jedná se o právně závazná výkladová pravidla. Ve věcech mládeže se užijí i zásady obsažené v obecné právní úpravě, pokud je to z povahy věci možné, což vyplývá z poměru subsidiarity TZ a TŘ k ZSM.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanovuje **zákaz retroaktivity k tíži mladistvého pachatele**. Dále platí, že pouze ZSM v návaznosti na TZ stanoví, které jednání je proviněním (činem jinak trestným) a jaká sankce za něj může být uložena. Obojí vychází z obecné zásady **nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege**,

³² Pojem státní zástupce a policejní orgán vymezuje ustanovení § 12 odst. 1 a 5 TŘ.

což je zásada ústavněprávního rozměru (čl. 39, 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod, dále i „LZPS“). Z důvodu zachování právní jistoty musí být provinění a činy jinak trestné (a reakce na ně) vymezeny v zákoně a to již v době, kdy se jich mladistvý dopouští. V právním státě je nepřípustné a nežádoucí kriminalizovat jednání, které v době, kdy osoba jednala, bylo beztrestné. Ukládané sankce mají vést k obnově narušených sociálních vztahů, podpořit začlenění mladistvého pachatele do rodiny i širší společnosti a přispět k prevenci zločinnosti.

Zásada subsidiarity trestní represe upřednostňuje ukládání výchovných opatření a ochranných opatření před opatřeními trestními. Trestní opatření, jakožto nejpřísnější reakce na spáchané provinění, jsou prostředkem ultima ratio a mají být užity jen tehdy, pokud by jiné postupy a opatření zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona (§ 3 odst. 2 ZSM). Všem opatřením je pak společné, že při jejich ukládání musí být přihlíženo k osobnosti mladistvého (**zásada individualizace pachatele**) a že tato opatření musí být přiměřená povaze a závažnosti protiprávního činu (**zásada proporcionality ukládaného opatření**). Obě zásady se promítly do ustanovení § 55 ZSM, které orgánům činným podle citovaného zákona ukládá povinnost zjišťovat se zvláštní pečlivostí poměry mladistvého (jako např. rodinné prostředí, dosavadní způsob života, rozumový a mravní vývoj), aby mu mohlo být uloženo opatření co možná nejvhodnější. Uložení opatření nemůže být nikdy odůvodněno pouhým smýšlením mladistvého (dítěte mladšího patnácti let) nebo jeho rodiny, což ostatně platí i ve věci dospělých pachatelů, protože neprojevené myšlenky, postoje, názory nejsou ani přípravou protiprávního činu, tedy ani prvním (trestními zákony postižitelným) vývojovým stádiem trestného činu či provinění (§ 20 TZ).

V řízení je třeba přihlížet k věku, zdravotnímu stavu a rozumové a mravní vyspělosti mladistvého, aby byl co nejméně ohrožen jeho další vývoj a aby byly objasněny okolnosti, které protiprávnímu činu předcházely (**zásada specifického přístupu**). Na základě těchto poznatků má být vyvozena odpovědnost mladistvého. Citovaná zásada, která navazuje na účel zákona (srovnej § 1 odst. 2 ZSM), se promítla do celé řady ustanovení ZSM. Příkladem může být institut vazby modifikovaný ve vztahu k mladistvým: Mladistvý může být vzat do vazby jen tehdy, když není možné účelu vazby dosáhnout jinak, a trvání vazby je speciálně časově omezeno (§ 46 odst.1, § 47 odst. 1 ZSM).

Aby řízení co nejlépe naplnilo svůj účel, mají na něm participovat specialisté vyznačující se osobními i odbornými předpoklady pro práci s mladistvými pachateli

(**zásada specializace** či **odbornosti**). Požadavek se týká soudců, státních zástupců, příslušníků policejních orgánů a úředníků Probační a mediační služby (§ 3 odst. 8 ZSM). Pozastavím se nad specializací obhájců, kteří ve výčtu citovaného ustanovení nefigurují. Obecně platí, že okamžikem, kdy jsou proti mladistvému použita opatření podle ZSM nebo provedeny úkony podle TR, je naplněn důvod nutné obhajoby (§ 42 odst. 2 ZSM). Mladistvý má právo si sám zvolit obhájce a v případě, kdy tohoto práva nevyužije (ani tak za něj neučiní zákonný zástupce nebo jiný zákonem k tomu oprávněný subjekt - § 44 odst. 2 ZSM), mu je obhájce ustanoven soudem. Mladistvý si pochopitelně může zvolit jakéhokoliv obhájce vedeného v seznamu České advokátní komory (dále jen „ČAK“), ať už má nebo nemá bližší zkušenosti s mladistvými delikventy. Jak je tomu ale u obhájců, které ustanovuje soud? Důvodová zpráva k ZSM (k § 43 - 45) počítala s možnou preferencí těch obhájců, kteří mají potřebné zkušenosti a praxi při zastupování mladistvých. Jejich specializace měla být přímo vyznačena v seznamu ČAK a obhájce nespécializovaný měl být mladistvému ustanovován hlavně v případě, když by v obvodu soudu nepůsobil žádný specializovaný obhájce nebo by všichni takto specializovaní byli vyloučeni atd. Toto v praxi naplněno nebylo a obhájcem jak zvoleným, tak ustanoveným může být libovolný advokát, splňující zákonné předpoklady. Já bych se do budoucna přikláněla k takovému řešení, které by zohledňovalo zaměření a praxi obhájce, protože řízení nad mladistvými podléhá řadě specifík oproti obecnému řízení vedenému proti dospělým. Ke speciálnímu vzdělávání osob vyjmenovaných v ustanovení § 3 odst. 8 ZSM ještě dodám, že je zajišťováno Ministerstvem spravedlnosti prostřednictvím Justiční akademie v Kroměříži.³³

K tomu, aby se vytvořily co nejlepší podmínky pro individuální práci s mladistvými, předcházelo se zločinnosti a prohluboval se výchovný aspekt řízení, přispívá i **zásada spolupráce** orgánů činných podle ZSM s dalšími subjekty. Orgány činné podle ZSM spolupracují s příslušným **orgánem sociálně-právní ochrany dětí** (§ 3 odst. 4 ZSM). Kdo je tímto orgánem, stanoví zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, také i jen „ZSPOD“). Všem orgánům sociálně-právní ochrany dětí, vyjmenovaným v ustanovení § 4 odst. 1 ZSPOD, je společné, že chrání práva dítěte na příznivý rozvoj a jeho řádnou výchovu, ochraňují oprávněné zájmy dítěte a svou činnost vedou záměrně tak, aby

³³ K tomu blíže ustanovení § 129 - 133 zákona č. 6/2002 Sb., zákon o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

směřovala k obnovení narušených funkcí rodiny dítěte (§ 1 odst. 1 ZSPOD). Orgány činné podle ZSM dále spolupracují s **Probační a mediační službou** (§ 36 ZSM). Probační a mediační služba coby orgán vymezený v samostatném zákoně začala v České republice fungovat k 1.1.2001, kdy nabyl účinnosti zákon o Probační a mediační službě (zákon č. 257/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZPMS“). Citovaný zákon dal vzniknout aparátu, který plní významné asistenční úkoly ve vztahu k soudům a státním zástupcům.³⁴ Na Probační a mediační službu se může obrátit i sám mladistvý, jeho zákonný zástupce nebo poškozený. Smyslem činnosti Probační a mediační služby ve vztahu k mladistvým je zejména napomoci ke zmírnění následků vniklých poškozenému, vést mladistvé k pochopení všech důsledků jejich provinění a motivovat je k převzetí odpovědnosti.³⁵

Zásada rychlosti a včasnosti řízení a požadavek **přiměřené lhůty** jsou uvedeny v ustanovení § 3 odst. 6 ZSM. Tato zásada je u dětí, které se rozumově i mravně vyvíjejí, zvláště významná. Rychlá a adekvátní reakce na provinění může mladistvého převychovat a odvrátit ho od dalšího páchání protiprávních činů. Nález Ústavního soudu ze dne 22.3.1995, sp. zn. IV. ÚS 173/1994, uvádí, že ve věcech mladistvých pachatelů jsou orgány činné podle ZSM povinny přihlížet ke skutečnosti, že nepřiměřené průtahy trestního řízení mohou negativně ovlivnit celé dospívání mladistvého, přičemž nerespektování kritéria přiměřené lhůty nemůže nikdy omluvit nedostatek personálu.

Zásada presumpce nevinny (§ 3 odst. 5 konec věty ZSM) je vyjádřena i v obecné právní úpravě (§ 2 odst. 2 TŘ) a především v Listině základních práv a svobod (čl. 40 odst. 2 LZPS). Zákon obzvláště dbá na ochranu osobních údajů osoby, proti níž se řízení vede, a na vysokou ochranu jejího soukromí (**zásada zvýšené ochrany soukromí**). Nestanoví-li ZSM jinak, nikdo nesmí do pravomocného skončení trestního stíhání zveřejnit jakoukoli informaci se jménem mladistvého, popřípadě s jiným údajem umožňujícím jeho identifikaci (§ 53 ZSM). Fyzická osoba, která poruší zákaz zveřejnit osobní údaje mladistvého, se dopouští přestupku podle § 44a zákona o ochraně osobních údajů (zákon č. 101/2000 Sb.) a ve správním řízení jí může být uložena pokuta až do výše pěti miliónů korun. Zatímco řízení proti dospělým pachatelům je zásadně veřejné, řízení ve věcech mladistvých se vyznačuje **zásadou**

³⁴ ŠČERBA, Filip. Metody činnosti Probační a mediační služby. *Trestní právo*, 2002, roč. 7, č. 2, s. 21.

³⁵ Viz informační leták Probační a mediační služby, dostupný také na <https://www.pmscr.cz/download/PMS_letak_Mladez_cz_nahled.pdf>.

neveřejnosti. Až vyhlášení rozsudku je veřejné i v řízení proti mladistvým, to však neznamená, že by takový rozsudek mohl být bez dalšího uveřejněn například ve sdělovacích prostředcích (srovnej § 54 odst. 3 ZSM).

Ačkoli je presumpce neviný stěžejní zásadou trestního procesu, v praxi nebývá důsledně dodržována. Zvláště laická veřejnost nepřestane nikdy pochybovat o vině obviněného, byť bude v řízení zproštěn obžaloby.³⁶ Zásada presumpce neviný, zásada zvýšené ochrany soukromí a zásada neveřejnosti trestního řízení nad mladistvým jsou tak úzce provázány a domnívám se, že důraz, který je na ně kladen, je opodstatněný. Mají vést k tomu, aby mladistvý nemusel čelit negativním reakcím široké veřejnosti, což by do budoucna mohlo znesnadnit jeho začlenění se do společnosti dodržující zákony. Na závěr jen zmíním, že konformitou ustanovení § 54 odst. 1 ZSM s čl. 17 odst. 1 LZPS (právo na informace) a čl. 38 odst. 2 LZPS (právo na veřejné pojednání) se zabýval Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 8.11.2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/2004, v němž mimo jiné konstatoval, že citované ustanovení ZSM není protiústavní.

Poškozenému má být nahrazena škoda způsobená protiprávním činem, popřípadě se mu má dostat jiného přiměřeného zadostiučinění (**zásada náhrady škody poškozenému**). Jiným přiměřeným zadostiučiněním může být omluva, uvedení do původního stavu vlastní aktivitou mladistvého, osobní pomoc poškozené osobě atd. Soud pro mládež může přiznat náhradu pouze takové škody, jejíž vznik je v příčinné souvislosti se skutkem uvedeným v žalobním návrhu (R 1/1968). Náhrada škody se jako stěžejní zásada promítla do celé řady ustanovení zákona (např. § 45 a 68 ZSM) a měla by být prioritní ve všech případech, kdy není zákonem výslovně upřednostněn jiný účel řízení.³⁷

Ačkoli ustanovení § 3 ZSM poskytuje relativně celistvý soubor zásad, které se uplatní ve věcech mládeže, základní zásady, ovládající řízení nad mladistvými, je nutné hledat i v jiných ustanoveních ZSM. Příkladem může být § 38 odst. 2 ZSM, který stanoví, že společné řízení lze konat proti mladistvému a dospělému pachateli pouze výjimečně (**zásada samostatnosti řízení nad mladistvým**), nebo § 37 ZSM, do něhož se promítla **zásada místní příslušnosti s prioritou bydliště mladistvého**.

³⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků* [online]. iPrávník, 16. srpna 2006 [cit. 10. října 2010]. Dostupné na <http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4976/ochrana-soukromi-mladistvych-a-deti-v-řízení-dle-zákona-o-soudnictví-ve-vecech-mládeže-a-publikace-obrazovych-snimku.aspx>.

³⁷ VÁLKOVÁ, Helena. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 32 (§ 3 ZSM).

Podle posledně citovaného ustanovení platí, že k řízení je zásadně příslušný soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí, a jen pokud mladistvý nemá stálé bydliště, řízení koná soud pro mládež, v jehož obvodu se mladistvý zdržuje nebo pracuje. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14.2.2007, sp. zn. 8 Td 11/2007, uvádí, že ačkoli se bydliště mladistvého zpravidla bude shodovat s místem trvalého pobytu podle zákona o evidenci obyvatel (zákon č. 133/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů), nejsou to pojmy totožné, a proto nesmí být zaměňovány. Je-li mladistvý umístěn v ústavní nebo ochranné výchově, za jeho bydliště se pro účely určení místní příslušnosti soudu považuje adresa příslušného školského zařízení, přičemž je nevýznamné, že je mladistvý hlášen trvalému pobytu na adrese jiné.

Až když nelze určit místo bydliště mladistvého, místo, kde se zdržuje, ani místo výkonu práce (popřípadě nachází-li se tato místa mimo území ČR), místní příslušnost se stanoví podle toho, kde bylo provinění spácháno, popřípadě kde vyšlo najevo. U dospělých pachatelů řízení koná primárně ten soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán (§ 18 TŘ). Speciální úprava ve vztahu k mladistvým má zajistit co nejefektivnější spolupráci s Probační a mediační službou, příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí i rodinou mladistvého. Taktéž výchovné působení na mladistvého by bylo složitější, pokud by musel cestovat k soudnímu jednání několik desítek nebo stovek kilometrů daleko, přičemž je pravděpodobné, že by se k jednání nedostavil již jen z důvodu vzdálenosti svého bydliště od místa adresy soudu. Vyloučit není možné ani to, že by se v cizím prostředí dopustil další trestné činnosti. Pro určení místní příslušnosti soudu pro mládež jsou rozhodující okolnosti, které tu byly v době podání obžaloby, takže např. změna bydliště mladistvého v průběhu řízení není právně významná. Pokud by řízení vedl místně nepřísušný soud, mladistvý může vznést námitku místní nepřísušnosti a to až do doby, než se soud odebere k závěrečné poradě (B 3/1984-21).

V závěru kapitoly připomínám, že ZSM je ve vztahu speciality k TŘ (TZ), proto se zásady vymezené v obecných předpisech užijí i ve věcech mladistvých pachatelů, pokud ze ZSM nevyplývá jinak. Náhodně uvádím **zásadu odpovědnosti za zavinění** (§ 13 odst. 2 TZ) a **zásadu volného hodnocení důkazů** (§ 2 odst. 6 TŘ).

4 Trestní odpovědnost mladistvých pachatelů

Trestně odpovědným mladistvým pachatelem může být pouze fyzická osoba, která dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok věku, je v době spáchání provinění přičetná a dále natolik rozumově a mravně vyspělá, aby mohla rozpoznat protiprávnost činu a ovládnout své jednání. Všechny podmínky musí být splněny kumulativně. Typicky není možné, aby jedna podmínka nahrazovala jinou. Pokud nejsou splněny všechny vyjmenované podmínky, protiprávní čin nemůže být nikdy klasifikován jako provinění. Požadavek věku, přičetnosti a rozumové a volní vyspělosti se uplatní u všech provinění. Jedná se o tzv. **obecné znaky provinění**, protože tyto znaky neodlišují jednotlivá provinění od sebe navzájem. U dospělých pachatelů, tedy u pachatelů, kteří překročili osmnáctý rok věku, není při uplatňování trestní odpovědnosti zohledňováno dosažení rozumové a mravní vyspělosti jako je tomu v případě mladistvých podle ustanovení § 5 odst. 1 ZSM.

Některých provinění se navíc může dopustit pouze pachatel, který se vyznačuje zvláštními znaky specifikovanými v TZ. Pokud TZ vyžaduje u pachatele zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení a on tomuto požadavku nevyhovuje, není trestně odpovědný. Jedná se o tzv. **konkrétní a speciální subjekt** (§ 114 TZ), který je v daném případě znakem skutkové podstaty.

Kromě obecných znaků musí mladistvý, pokud má být trestně odpovědný, naplnit i **typové znaky provinění**, kterými jsou následující znaky skutkové podstaty: objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka. Typové znaky ve svém souhrnu určují, o které konkrétní provinění se jedná, odlišují tedy jednotlivá provinění od sebe navzájem. V souladu s ustanovením § 13 TZ platí, že provinění je činem **protiprávním**. Protiprávnost vyplývá z právního řádu jako celku. Protiprávnost ale sama o sobě nevyvolá trestní odpovědnost podle trestních zákonů, protiprávní jednání může být například přestupkem podle správního práva nebo občanskoprávním deliktem.³⁸ Pokud z jednotlivých ustanovení TZ nevyplývá jinak, proviněním se chápe i jeho příprava a pokus, dále organizátorství, návod a pomoc (§ 111 TZ).

Jak jsem již uvedla výše, **formální pojetí provinění je doplněno materiálním korektivem**, který můžeme dále dělit na:

³⁸ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009, s. 104.

(1) hmotně-právní korektiv a

(2) procesně-právní korektiv.

Hmotně-právním korektivem je zásada subsidiarity trestní represe vyjádřená v ustanovení § 12 odst. 2 TZ, podle které platí, že trestní odpovědnost mladistvého a trestněprávní důsledky s ní spojené je možné uplatňovat pouze v případech společensky škodlivých, když nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. **Procesně-právním korektivem** se rozumí zásada oportunity vyjádřená v ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ, a dále v § 159a odst. 4 TŘ: Státní zástupce může (za splnění dalších podmínek) zastavit trestní stíhání z důvodu jeho neúčelnosti, případně odložit věc ještě před zahájením trestního stíhání. Zásada oportunity je koncipována jako výjimka z obecného principu legality. Kratochvíl s Jelínkem v literatuře uvádějí, že existence dvou korektivů trestního bezpráví je řešením nedůsledným a uvedené zdvojení neprospívá věci. Je nepředvídatelné, jestli se v daném případě bude jednat o provinění, nebo ne. Rovněž není zřetelné, podle jakých hledisek mají soudy a státní zástupci postupovat: *„Budou to orgány činné v trestním řízení, které budou muset odůvodnit, proč v konkrétním případě jde či naopak nejde o trestný čin (provinění)... Budou muset velmi citlivě, komplexně a přísne individuálně hodnotit a následně odůvodnit, proč v konkrétním případě jde o „případ“ společensky škodlivý.“* Jako určitý paradox se tak jeví, že nová právní úprava nevyřešila problémy spojené s pojetím provinění, ačkoli bylo upuštěno od požadavku potřebného stupně nebezpečnosti činu pro společnost coby znaku materiálního. Vytknout je možné i to, že hlediska společenské škodlivosti (pokud vycházím z § 39 odst. 2 TZ) jsou stanovena demonstrativně, zatímco hlediska procesněprávního korektivu stanoví zákon taxativně (§ 172 odst. 2 písm. c) TŘ).³⁹

Nicméně Kratochvíl v literatuře uvádí, že materiální korektiv je i přes své nedostatky (nutným) řešením, jak korigovat neúnosný dosah formálního pojetí provinění. Pojem „společenská škodlivost“, která je určována povahou a závažností provinění (§ 39 odst. 2 TZ) je přece jen přesnější, než dosavadní „nebezpečnost činu pro společnost“. Opominout nelze ani interpretační význam zásady subsidiarity trestní represe – Znaky provinění musí být vždy vykládány takovým způsobem, aby proviněním byl jen čin společensky škodlivý. Tohoto řešení je třeba zvláště použít k výkladu těch znaků provinění, které nemají ostrou hranici, jako např. „výtržnost“

³⁹ JELÍNEK, Jiří. Pojem trestného činu a kategorizace trestného činu. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 38, č. 10, s. 36 - 38.

nebo „hrubá neslušnost“ (obojí § 358 TZ), což zároveň povede k jejich odlišení od správních deliktů, zejména přestupků.⁴⁰

I když formální pojetí doplněné materiálním korektivem není prosté vad, myslím si, že lépe odpovídá požadavku zákonnosti, než tomu bylo v případě formálně-materiálního pojetí. Vytknout lze ono výše popsané „zdvojení“ a nežádoucí nepředvídatelnost.

4.1 Věk

Dosud jsem ve své práci zmínila věkovou hranici **patnáct a osmnáct let**, a to v souvislosti s mladistvými jakožto osobami ve věku od patnácti (respektive ode dne, který následuje po dni, kdy dosáhli patnácti let) do osmnácti (tj. včetně dne, kdy dosáhli osmnáctého roku života) let a dále v souvislosti s dětmi mladšími patnácti let.

Plně trestně odpovědným se jedinec stává dnem následujícím po osmnáctých narozeninách, kdy zároveň přestává být mladistvým. Nikdy ne dříve, dokonce ani tehdy, pokud nabyl zletilosti podle soukromoprávních předpisů již před osmnáctým rokem svého života.⁴¹ Dřívější nabytí zletilosti je v trestním právu irelevantní. Tady bych se ráda pozastavila u ustanovení § 43 ZSM, ve kterém jsou zmíněna některá práva zákonného zástupce mladistvého. Zákonný zástupce má například oprávnění mladistvého zastupovat, zvolit mu obhájce, podávat za mladistvého žádosti, účastnit se úkonů, kterých se v souladu se zákonem může účastnit mladistvý. Tato svá práva přitom může zákonný zástupce vykonávat i proti vůli mladistvého. Kdo je zákonným zástupcem mladistvého ZSM ani TZ nevymezují, institut zákonného zástupce nezletilého je upraven v zákoně o rodině (§ 36 ZoR). Osoba, která nabude zletilosti před dosažením osmnácti let tím, že uzavře manželství, je plně způsobilá činit právní úkony a bylo by proto nadbytečné, aby jejím jménem jednal zákonný zástupce (shodně R 51/1968). Rodič mladistvého (popřípadě jiný zákonný zástupce podle ZoR) tudíž ztrácí oprávnění vyplývající mu jinak z ustanovení § 43 ZSM, protože přestává být zákonným zástupcem mladistvého.

Patnáct a osmnáct let, ačkoli jsou to věkové mezníky pro trestní právo asi nejzásadnější, nejsou jedinými věkovými hranicemi, s nimiž trestněprávní normy

⁴⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír. Vybrané problémy obecné části návrhu TZ ČR 2007 z hlediska obhajoby. 1. část. *Bulletin advokacie*, 2008, roč. 37, č. 5, s. 14 - 15.

⁴¹ Podle ustanovení § 8 odst. 2 OZ se zletilost nabyvá dovršením osmnáctého roku, popřípadě dříve, a to uzavřením manželství. Z ustanovení § 13 odst. 1 ZoR přitom vyplývá, že manželství může s povolením soudu uzavřít jedinec starší šestnácti let.

spojují určité právní následky. Další věková hranice, obsažená v ustanovení § 93 odst. 2 ZSM, je **dvanáct let**. Pokud dítě v době spáchání činu jinak trestného, za který je v TZ dovoleno uložit výjimečný trest, dovršilo dvanáctý rok věku a nepřekročilo patnáctý rok věku, soud pro mládež mu uloží ochrannou výchovu. V citovaném ustanovení je zakotvena povinnost uložit ochrannou výchovu, soud pro mládež tak činí obligatorně.

Poslední věková hranice, kterou ZSM výslovně stanovuje, je **devatenáct let**. Pokud soud pro mládež uloží mladistvému ochrannou výchovu, může mu ji prodloužit až do dovršení devatenáctého roku, vyžaduje-li to zájem mladistvého (§ 22 odst. 2 ZSM). Ochranná výchova nemůže být mladistvému uložena po dosažení osmnácti let, ale mezi osmnáctým a devatenáctým rokem mu může být prodloužena ta stávající.

Věk blízký věku mladistvých je pojem, který TZ používá, ale nevymezuje ho, stejně jako ho nevymezuje žádný jiný právní předpis. Například je podle ustanovení § 41 písm. f) TZ polehčující okolností, pokud pachatel spáchal trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých.⁴² Ze zákona vyplývá, že pachatel ve věku blízkém věku mladistvých musí být v době spáchání trestného činu starší osmnácti let. Horní věkové ohraničení stanoveno není, je pouze nastíněno slovem „blízký“. V praxi je tomu tak, že za pachatele ve věku blízkém věku mladistvých se považuje osoba do devatenácti, popřípadě dvaceti let, výjimečně do jednadvacátého roku života, pokud je to odůvodněno její nedostatečnou rozumovou a mravní vyspělostí. Vzhledem k tomu, že ustanovení § 41 TZ obsahuje demonstrativní výčet polehčujících okolností, zaostalost (nedostatečná rozumová a volní vyspělost) projevující se ve vyšším věku pachatele, může být jinou, v zákoně neuvedenou polehčující okolností.⁴³

4.1.1 K otázce snížení věkové hranice trestní odpovědnosti

Zatímco horní věková hranice trestní odpovědnosti českým právním řádem dána není (tj. stáří jako takové nevyklučuje samo o sobě trestní odpovědnost), dolní hranice, zakotvená v § 25 TZ, a její nastavení je předmětem diskusí odborníků i široké veřejnosti. Trestní odpovědnost začínající patnáctým rokem života byla

⁴² Další ustanovení TZ, která obsahují pojem „ve věku blízkém věku mladistvých“: § 42 písm. i), § 48 odst. 5, § 60 odst. 5, § 75 odst. 4, § 82 odst. 3, § 85 odst. 3 citovaného zákona.

⁴³ PŮRY, František. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 465 - 466 (§ 41 TZ).

do naší právní úpravy zavedena v roce 1950. Když byl o téměř šedesát let později přijat TZ, hranice trestní odpovědnosti byla snížena na čtrnáct let (hlavním autorem předlohy TZ byl Pavel Šámal, ministrem spravedlnosti Jiří Pospíšil, který navázal na rekodifikační snahy svého politického předchůdce Pavla Němce⁴⁴). Avšak ještě předtím, než TZ nabyl 1. ledna 2010 účinnosti, zákon č. 306/2009 Sb., kterým se mění TZ a některé další zákony, mimo jiné vrátil počátek trestní odpovědnosti na původních patnáct let.

Možné snížení hranice trestní odpovědnosti má v řadách odborníků své příznivce i kritiky. Marešová, sympatizující s myšlenkou snížení trestní odpovědnosti na čtrnáct let, ke stávající patnáctileté hranici uvádí: „*Snad nikdo není schopen vysvětlit, proč přelomem v českém trestním právu je právě 15. rok věku - v psychologii ani v dalších vědách o člověku není z důvodu zralosti člověka tento věk nijak akcentován.*“⁴⁵ Přesto si je nutné uvědomit, a na to poukazuje i Marešová, že patnácté narozeniny jsou významným mezníkem v lidském životě.⁴⁶ Je to věk, kdy člověk končí povinnou školní docházku, obdrží občanský průkaz, může nabývat práv a povinností jako zaměstnanec v pracovním právu, vést legální sexuální život, získat řidičské oprávnění (byť jen omezenou skupinu) atd.

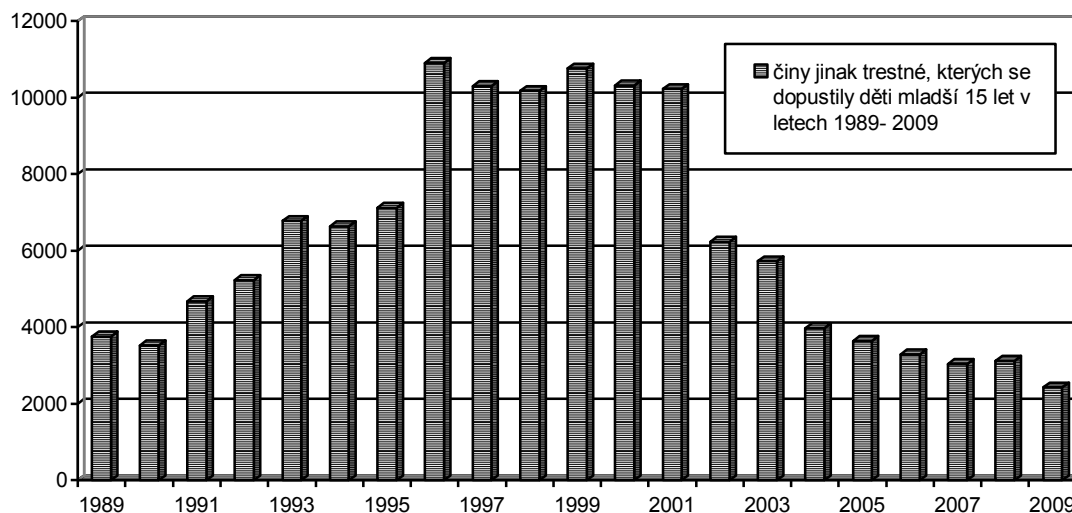
Nárůst kriminality mládeže, především pak dětí mladších patnácti let, je jedním z hlavních důvodů, proč přemýšlet nad snížením hranice trestní odpovědnosti. Po roce 1989 zločinnost dětí mladších patnácti let prudce rostla: Statistiky uvádějí, že zatímco roku 1990 se činu jinak trestného dopustilo 3524 dětí mladších patnácti let, o deset let později byl již evidován téměř trojnásobek těchto činů spáchaných trestně neodpovědnými dětmi (konkrétně se činů jinak trestných dopustilo 10313 dětí mladších patnácti let). Masivní nárůst bych odůvodnila změnou politické situace v zemi, jiným pojetím morálky, ústupem veřejné moci jako autority zasahující do všech sfér lidského života. Naopak údaje z posledních asi osmi let ukazují, že kriminalita mládeže je na pozvolném sestupu (v roce 2009 se činu jinak trestného dopustilo 2430 dětí mladších patnácti let).⁴⁷

⁴⁴ VACULÍK, Radim. *Právo: Pospíšil chce soudit už čtrnáctileté děti* [online]. Justice.cz, 15. března 2007 [cit. 6. října 2010]. Dostupné na <<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=378&d=147197>>.

⁴⁵ MAREŠOVÁ, Alena. K diskusi o snížení trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, 1997, roč. 2, č. 1, s. 14.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Statistické údaje o kriminalitě mládeže jsou dostupné na <http://cslav.justice.cz/portal/page/portal/cslav_public/cslav_public_rocenky>.

Jak jsem již zmínila v předchozích kapitolách, v Evropě je dolní hranice trestní odpovědnosti v průměru nastavena níže, než je tomu v České republice. Příkladem mohou být Anglie a Švýcarsko, kde činí dolní hranice trestní odpovědnosti deset let, Nizozemí (dvanáct let) a v neposlední řadě Slovinsko, Německo a Rakousko (čtrnáct let). Válková s Hulmákovou trefně varují před mechanickým srovnáváním hranice trestní odpovědnosti v jednotlivých zemích. Aby měla komparace se zahraniční právní úpravou smysl, je třeba porovnat celý zahraniční systém soudnictví nad mládeží se systémem českým. Postavení např. čtrnáctiletého trestně odpovědného pachatele ve Slovinsku je v závěru srovnatelné s postavením stejně starého, byť trestně neodpovědného dítěte v České republice, protože mladistvým pachatelům ve věku od čtrnácti do šestnácti let (tzv. „mladší mladiství“) lze podle slovinského trestního práva uložit pouze výchovná opatření, nikoli opatření trestní.⁴⁸ Pro bližší představu připojuji tabulku znázorňující hranici trestní odpovědnosti v námtkou vybraných státech Evropy:

Anglie	10 let
Švýcarsko	10 let
Holandsko	12 let
Francie	13 let
Dánsko	14 let

⁴⁸ VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. *Odborníci: Hranici trestní odpovědnosti není nutné snižovat* [online]. iDnes.cz, 7. října 2008 [cit. 27. září 2010]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/odbornici-hranici-trestni-odpovednosti-neni-nutne-snizovat-prt-/kavarna.asp?c=A081003_114748_kavarna_bos>.

Německo	14 let
Rakousko	14 let
Maďarsko	14 let
Slovinsko	14 let
Finsko	15 let
Švédsko	15 let
Island	15 let
Portugalsko	16 let
Polsko	17 let
Belgie	18 let

Dalším z argumentů pro snížení trestní odpovědnosti je myšlenka, že dnešní děti dospívají rychleji fyzicky i mentálně. S tím nesouhlasí dětský psycholog Ladislav Šturma: *„Zdaleka nelze hovořit o tom, že by děti byly dnes zralejší a odpovědnější a že by se v tomto smyslu jejich vývoj zrychlil. Děti mají určitě více zážitků a zkušeností všeho druhu, zároveň se však zvyšuje rozpor mezi vyspíváním jednotlivých složek osobnosti mladého člověka. Urychluje se vývoj fyzický a snad i vývoj sexuální, krok s ním ale nedeří schopnost tyto funkce a možnosti řídit a odpovědně ovládat.“*⁴⁹

Na řadě místech poskytuje TZ zvláštní ochranu dětem mladším patnácti let. Některá ustanovení uvádějí, že ten, kdo spáchá trestný čin na dítěti mladším patnácti let, bude potrestán přísněji (např. § 146 odst. 1, 2 písm. b TZ). Když byla roku 2009 snížena hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let, snížila se i hranice věku u dětí, jímž je zvláštní ochrana určena, rovněž z patnácti na čtrnáct let (byť zákon v tomto znění nikdy nevstoupil v účinnost). To je podle mého názoru další z podstatných důvodů, proč nesnižovat hranici trestní odpovědnosti.

Jsem zastáncem ponechání trestní odpovědnosti na současných patnácti letech. Podporuji myšlenku, že děti se nemají trestat, ale vychovávat, popřípadě léčit. Pokud je aplikace trestněprávních norem u dospělých pachatelů prostředkem ultima ratio, tím spíše toto musí být dodržováno u mládeže. Jak jsem uvedla výše, sama skutečnost, že v jiných státech Evropy je hranice trestní odpovědnosti nižší, neodůvodňuje snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let i u nás. Zahraniční právní úprava vytržená z kontextu je spíše jen záminkou zastánců této myšlenky,

⁴⁹ HUČÍN, Jakub. *Zavírat děti do vězení?* [online]. Rodina, 31. ledna 2005 [cit. 26. září 2010]. Dostupné na <<http://www.rodina.cz/clanek4257.htm>>.

nikoli důvodem snížení hranice trestní odpovědnosti v České republice. Patnáctiletá hranice trestní odpovědnosti především neznamena, že dětští pachatelé jsou až do jejího dosažení „nedotknutelní“. Jsou postižitelní podle soukromoprávních i veřejnoprávních předpisů (předcházet mají pochopitelně prostředky mimoprávní, např. potrestání rodiči nebo ze strany školy). V souladu se zásadou subsidiarity trestní represe mají trestněprávní sankce zaujímat až poslední místo v pomyslné hierarchii reakcí na delikventní jednání mládeže. Snížení hranice trestní odpovědnosti podle mého názoru nesníží kriminalitu, ani nepovede k nápravě těchto dětí. Na druhou stranu si nemyslím, že současná právní úprava nemůže být ještě lepší. K možným změnám se vyjádřím v návrzích de lege ferenda, kterými se budu zabývat v závěru své práce.

Válková upozorňuje na to, že apelace na snížení trestní odpovědnosti je nejznatelnější tehdy, když média odvysílají zprávu, že se činu jinak trestného (typicky vraždy) dopustilo dítě mladší patnácti let. Z jediného (či ojediněle brutálního) činu se rázem dovozuje skutečnost, že na vině je nesprávně fungující systém, nedostačující trestní zákony atd. Právě tehdy je nutné nepodlehout tlaku především laické veřejnosti a nereagovat populisticky, ale v souladu s pojetím restorativní justice a zásadou ekonomie trestní hrozby.⁵⁰

4.2 Podmíněná (relativní) trestní odpovědnost

Ustanovení § 5 odst. 1 ZSM deklaruje tzv. **podmíněnou** (nebo-li **relativní**) **trestní odpovědnost mladistvého**. Aby byl mladistvý pachatel trestně odpovědný, nestačí, že dosáhl věku patnácti let a byl v době činu příčetný. Citované ustanovení ZSM zavádí třetí obecný znak provinění, když uvádí: *„Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a volní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“*

Jedná se o **průlom do tzv. absolutní trestní odpovědnosti**, která byla na našem území aplikována ve vztahu k mladistvým do přijetí ZSM. Koncepce relativní trestní odpovědnosti ale není novinkou, která by byla českému (československému) trestnímu systému v minulosti neznámá, současná právní úprava navazuje na ustanovení ZSNM z roku 1931, který deklaroval podmíněnou trestní odpovědnost dětí mladších čtrnácti let (§ 2 odst. 2 ZSNM). Relativní trestní

⁵⁰ VÁLKOVÁ, Helena. Odpovědnost za mládež- zajištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 12, s. 341.

odpovědnost ctí i Německo (§ 3 JGG) nebo např. Slovensko (§ 338 zákona č. 301/2005 Sb., trestný poriadok).

Relativní trestní odpovědnost vychází z myšlenky, že zatímco biologického věku dosáhne každý jedinec ve stejnou chvíli, respektive vždy za stejnou dobu, mentálně se děti mohou vyvíjet různě. Kratochvíl hovoří o věku matrikovém a věku mentálním. **Věk matrikový** se odvíjí od data narození uvedeného v matrice narozených dětí. Trestně odpovědným se jedinec stává dosažením patnáctého roku života a tato podmínka je pro všechny vymezena stejně. Věk matrikový ale nevypovídá nic o konkrétní rozumové a mravní vyspělosti mladistvého, narozdíl od **věku mentálního**. Složku rozpoznávací a určovací nabývá člověk až procesem dospívání, které v sobě nese aspekt biologický, psychický i sociální. Právě u dětí ve věku od patnácti do osmnácti let bývají rozdíly v jejich mentální vyspělosti markantní. V zásadě se předpokládá, že dosažením patnácti let je mladistvý natolik rozumově a mravně vyspělý, že je schopen rozpoznat protiprávnost svého činu a ovládat své jednání, tj. mentální věk obvykle odpovídá věku matrikovému. Ale právě jako „pojistka“ v případech, kdy dítě ve věku od patnácti do osmnácti let není dostatečně mentálně vyspělé, slouží řešení v podobě relativní trestní odpovědnosti mladistvého.⁵¹ Lze shrnout, že trestní odpovědnost mladistvého je (mimo jiné) podmíněna dostatečnou rozumovou a mravní vyspělostí, v důsledku které mladistvý může rozpoznat protiprávnost svého činu a zároveň ovládat své jednání, proto se hovoří o **podmíněné trestní odpovědnosti mladistvých**.

Zákon vyžaduje, aby mladistvý byl schopen chápat význam svého činu a předvídat následky, které svým jednáním způsobí (**složka rozpoznávací**) a aby dokázal své jednání ovládat natolik, že nepřekročí meze nastavené trestními zákony (**složka určovací**). Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006, konkrétně uvádí: *„Rozumová a mravní vyspělost má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého určitý celek. Obecně je složka rozumového vývoje charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení... Za mravní vývoj se považuje proces, v němž si mladistvý osvojuje normy chování, které platí v daném období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality.“*

⁵¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 3. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 2002, s. 223.

Předpokládá se, že mladistvý byl v době spáchání provinění rozumově a mravně vyspělý. Pouze v důsledku konkrétních zjištění nasvědčujících tomu, že mladistvý nebyl v době činu z důvodu nedostatečné vyspělosti schopen rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládnout své jednání, vyšetří duševní stav mladistvého znalec. Před zpochybněním složky rozpoznávací nebo určovací mladistvého pachatele mají orgány činné podle ZSM zkoumat například následující faktory: povahu trestné činnosti (tj. její složitost, promyšlenost a formální propracování), věk, výchovu a dosavadní způsob života mladistvého (8 Tdo 1069/2006). K vyšetření zdravotního stavu mladistvého se podle zákona přiberou dva znalci: znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, který se specializuje na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, který se specializuje na dětskou psychologii (§ 58 ZSM).

V literatuře se diskutuje na téma, jestli je naplnění podmínek § 5 odst. 1 ZSM samostatným důvodem vylučujícím trestní odpovědnost mladistvého, nebo jestli se jedná o zvláštní případ přičetnosti.⁵² Mám za to, že se jedná o samostatný obecný znak provinění, i když důvodová zpráva k ZSM, hlásící se k návaznosti na tzv. „podmíněnou přičetnost“ podle ZSNM, může svádět k závěru opačnému. Ačkoli přičetnost i relativní trestní odpovědnost v sobě zahrnují složku rozpoznávací a určovací, přičetnost je podmíněná neexistencí relevantní duševní poruchy, kdežto relativní trestní odpovědnost vychází z vyspělosti (tj. z faktoru, který nemůže nastat z okamžiku na okamžik, ale který je procesem dlouhodobým) mladistvého.⁵³

Říha, který v literatuře polemizuje nad názorem, jestli je ustanovení § 5 odst. 1 ZSM zvláštním případem nepřičetnosti, přitom poukazuje na skutečnost, že zavedený pojem „relativní“ nepřičetnost nebyl zvolen vhodně. Vyvolává totiž dojem, že vedle období relativní nepřičetnosti existuje ještě období absolutní přičetnosti. Dítě mladší patnácti let je absolutně trestně neodpovědné, tj. **absolutně nepřičetné**. Když se dopustí činu jinak trestného, může soud pro mládež postupovat podle ustanovení § 5 odst. 2 ZSM. Mladistvý je **relativně nepřičetný** a jedinec starší osmnácti let by tak měl být **absolutně přičetný**. Tento závěr je však nelogický, i dospělí jsou za určitých podmínek nepřičetní a proto by se i v jejich případě mělo

⁵² Například JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých (Několik poznámek k ustanovení § 5 zákona o soudnictví ve věcech mládeže). *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 127- 130, dále ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 2, s. 48 - 50.

⁵³ JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých..., s. 129.

mluvit o relativní nepřičetnosti. U mladistvých je jen rozšířen okruh možných příčin nepřičetnosti, protože jejich nepřičetnost, na rozdíl od dospělých delikventů, může vyvolat nejen duševní porucha, ale i rozumová nebo volní nevypělost, jak jsem popsala výše. Vzhledem k našemu právnímu pojetí je někdy kritizován i termín **podmíněná (pochybná) přičetnost**. Zatímco například německý JGG upravuje otázku způsobilosti být pachatelem provinění pozitivně, česká právní úprava vychází z negativního vymezení. Trestní odpovědnost mladistvých je v Německu podmíněna dostatečným duševním a mravním vývojem a zásadně se nepresumuje. Německý soud je povinen zkoumat mravní a duševní vývoj vždy u každého konkrétního jedince, podle českých trestních zákonů se přičetnost mladistvého předpokládá a mravní a rozumová vypělost je předmětem dokazování jen v pochybnostech.⁵⁴ Souhlasím s názorem autora, že nejvhodnějším označením je termín „relativní trestní odpovědnost“, nikoli „relativní přičetnost“.

K závěru, že relativní odpovědnost je zvláštním případem přičetnosti, mohou vést i ZSM a TŘ, protože oba zákony na žádném místě výslovně nestanoví, že řízení má být zastaveno (nebo že má být vydán zprošťující rozsudek) z důvodu relativní neodpovědnosti mladistvého. Trestní řád naopak vymezuje zastavení trestního stíhání z důvodu nepřičetnosti (§ 172 odst. 1 písm. e TŘ) a rovněž i vydání zprošťujícího rozsudku z důvodu nepřičetnosti (§ 226 písm. d TŘ). Myslím si, že tento procesní argument při podrobnějším zkoumání neobstojí. Zákonodárce neměl potřebu stanovit zvláštní důvod zastavení trestního stíhání nebo zproštění obžaloby ve vztahu k mladistvým, protože obojí je ve možné na základě ustanovení § 172 odst. 1 písm. b) a § 226 odst. 1 písm. b) TŘ, tj. z důvodu že stíhaný, případně žalovaný skutek není trestným činem (respektive proviněním).⁵⁵

U mladistvého se nejprve zkoumá, zda-li v době činu nebyl nepřičetný, až poté nastupuje posouzení podmínek relativní odpovědnosti podle § 5 odst. 1 ZSM. Jsou-li naplněny předpoklady obojího, je z hlediska případného sankcionování nevýznamné, jestli bude mladistvý trestně neodpovědný podle § 5 odst. 1 ZSM nebo podle § 26 TZ. Jedná se spíše o otázku akademickou. Pokud se trestně neodpovědný mladistvý dopustí činu jinak trestného (tj. tímto pamatováno na obě citovaná ustanovení), soud pro mládež mu může uložit ochranná opatření nebo

⁵⁴ ŘÍHA, JIŘÍ. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zejména ve vztahu § 5 odst. 1,2 ZSM a § 12 TrZ). *Kriminalistika*, 2006, roč. 44, č. 10, s. 294 - 295.

⁵⁵ JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých..., s. 128 - 129.

vůči němu užít postupů a opatření, která se jinak uplatní u dětí mladších patnácti let (§ 5 odst. 2 ZSM). Je tak zohledněna skutečnost, že ani trestně neodpovědný mladistvý se nemůže dopouštět činu jinak trestného bez jakékoli reakce ze strany společnosti.

4.3 Příčetnost

Nepříčetný je podle ustanovení § 26 TZ jedinec, který pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost (tj. chyběla u něj **složka rozpoznávací**) nebo ovládnout své jednání (**složka určovací**). Takový člověk není za svůj čin trestně odpovědný. Právní úprava vychází z myšlenky, že by nebylo morální ani účelné trestat jedince, který nedokáže chápat význam svého činu nebo ovládnout své jednání.⁵⁶ Zákon vymezuje pojem nepříčetnost, ale výslovnou definici příčetnosti neobsahuje, ta se proto stanoví a contrario z ustanovení § 26 TZ.

Nepříčetnost se opírá o následující kritéria:

- (1) **Biologické (lékařské) kritérium nepříčetnosti**, kterým je duševní porucha.
- (2) **Juristické (psychologické) kritérium nepříčetnosti**, tj. nedostatek schopnosti rozpoznávací nebo ovládací.⁵⁷

Pojetí nepříčetnosti je shodné u mladistvého i u dospělého delikventa: Je třeba, aby duševní porucha úplně znemožnila schopnost rozpoznávací nebo určovací v době spáchání činu jinak trestného. Pokud by takováto duševní porucha nastala před činem a v době činu netrvala, pak by byla právně nevýznamná a mladistvý by byl trestně odpovědný za provinění, kterého se dopustil. Když ale duševní porucha nastane až po činu a obviněný mladistvý není schopen chápat smysl trestního stíhání, existence duševní poruchy zapříčiní přerušení trestního stíhání (např. § 173 odst. 1 písm. c TŘ). Duševní porucha může být za určitých okolností důvodem pro odklad výkonu trestního opatření odnětí svobody (§ 322 odst. 1 TŘ) nebo přerušení výkonu trestního opatření odnětí svobody (§ 325 odst. 1 TŘ).

Duševní porucha může vyplývat z duševní nemoci, může jí být hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti anebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka (§ 123 TZ). Může být krátkodobá (např. epileptický

⁵⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné...*, s. 225.

⁵⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné...*, s. 186 - 187.

záchvat) nebo trvat déle (kóma), případně i celý život (Downův syndrom). V praxi není vyloučena ani kombinace jednotlivých typů poruch. V trestním právu není předmětem zkoumání duševní porucha jako taková, ale vždy se zkoumá v souvislosti s tím, jaký byl její vliv na protiprávní čin, tj. nakolik znemožnila schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání.

Orgány činné podle ZSM neposuzují, jestli má mladistvý povšechnou schopnost rozpoznat protiprávnost svého jednání a ovládat jej. Žádná generální schopnost se nevyžaduje, k trestní odpovědnosti mladistvého postačí, že byl v konkrétním případě schopen rozpoznat protiprávnost svého jednání a ovládnout jej, tj. měl schopnost rozpoznávací a určovací ve vztahu ke konkrétní skutkové podstatě provinění, kterého se dopustil (6 Tz 315/2001). Může se například stát, že se mladistvý dopustí jedním skutkem více protiprávních činů, přičemž u prvního z činů bude vyloučena trestní odpovědnost mladistvého z důvodu nepřičetnosti, zatímco druhý čin bude naplňovat znaky provinění. Jedná se o tzv. **parciální nepřičetnost mladistvého**.⁵⁸

Pokud konkrétní znaky nasvědčují, že byl mladistvý v době činu nepřičetný, orgány činné podle ZSM mají vyvrátit nebo potvrdit tuto tezi na základě odborných poznatků (srovnej § 58 ZSM), nikoli čistě na základě své úvahy, která by nebyla podložena znalecky. Otázka nepřičetnosti je přitom otázkou právní. Soud je tím, kdo vyhodnotí, zda pachatel byl nebo nebyl v době činu přičetný, a to vždy ve vztahu ke konkrétnímu protiprávnímu činu. Při hodnocení je soud povinen přihlídnout ke všem relevantním skutečnostem, znalecký posudek není jediným podkladem pro rozhodnutí, byť bude většinou podkladem stěžejním (K tomu blíže R 33/1968 a R 17/1979). Vyvodit závěr, že mladistvý je pro duševní poruchu trestně neodpovědný (§ 26 TZ), přitom není možné jen na základě tvrzení lékaře (byť specialisty v daném oboru), vždy se vyžaduje znalecký posudek vypracovaný znalci podle ustanovení § 58 ZSM (R 14/1979).

Ustanovení § 27 TZ vymezuje tzv. **zmenšenou přičetnost**: *„Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládnout své jednání, je zmenšeně přičetný.“* Schopnost rozpoznávací nebo ovládací je výrazně oslabena, obě složky jsou ale zachovány. Zmenšená přičetnost nevylučuje trestní odpovědnost mladistvého jako je tomu v případě nepřičetnosti podle § 26 TZ. Není ani zákonem vymezenou polehčující

⁵⁸ ŘÍHA, JIŘÍ. Ještě k nepřičetnosti... , s. 297.

okolností, protože nutně nesnižuje závažnost činu. Pokud se mladistvý dopustí provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, který si přivodil vlivem návykové látky, soud pro mládež tuto skutečnost zohlední při stanovení druhu trestního opatření a jeho výměry (§ 25 odst. 2 ZSM). Zákon přitom nestanoví, zda má být tato skutečnost zohledněna ve prospěch, nebo v neprospěch mladistvého pachatele, proto je podle mého názoru možné obojí, a to vždy podle okolností konkrétního případu.

4.4 Zánik trestní odpovědnosti

Důvody zániku trestní odpovědnosti jsou v literatuře označovány jako tzv. „negativní podmínky trestnosti“. Musí být naplněny po spáchání provinění, ale předtím, než o provinění bylo pravomocně rozhodnuto soudem pro mládež. Na rozdíl od okolností vylučujících protiprávnost nejsou splněny v době spáchání provinění, ale nastávají až po jeho dokonání. Splněním zákonných podmínek dochází k zániku trestněprávního vztahu a tím zaniká i právo státu pachatele potrestat.⁵⁹ K důvodům zániku trestní odpovědnosti přihlíží orgány činné podle ZSM z úřední povinnosti, nikoli jen na základě námítky mladistvého.

V souladu se zásadou subsidiarity trestní represe stanoví ZSM ve vztahu k mladistvým **zvláštní ustanovení o účinné lítosti** (§ 7 ZSM) a dále modifikuje podmínky **promlčení trestního stíhání** (§ 8 ZSM). V ustanoveních TZ jsou pak vymezeny další důvody zániku trestní odpovědnosti, ale vzhledem k rozsahu a tématu své práce se na tomto místě budu věnovat jen účinné lítosti a promlčení podle ZSM, nikoli celé obecné úpravě.

Zánik trestní odpovědnosti je třeba **odlišovat od upuštění od uložení trestního opatření** podle § 11 ZSM, ačkoli do obojího se promítla zásada pomocné role trestní represe. Pokud mladistvý naplní podmínky vymezené v citovaném ustanovení, nezaniká jeho trestní odpovědnost, protože trestněprávní vztah nadále trvá. Mladistvému pachateli však nebude za provinění, kterého se dopustil, uloženo trestní opatření. Institut upuštění od uložení trestního opatření vychází z myšlenky, že v určitých případech může být již trestní stíhání a vyslovení viny soudem pro mládež (v možné kombinaci s uložením výchovných nebo ochranných opatření) stejně

⁵⁹ JELÍNEK, Jiří. In JELÍNEK, Jiří (ed). *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Linde, 2009, s. 54 (§ 33 TZ).

účelné jako uložení trestního opatření.⁶⁰ Dále by nebylo žádoucí ani spravedlivé takto sankcionovat mladistvého, který se provinění dopustil z neznalosti právních předpisů, pokud se jednalo o neznalost omluvitelnou, a to zejména věkem, rozumovou vyspělostí a prostředím, v němž mladistvý žil (§ 11 odst. 1 písm. b ZSM). Ve vztahu k mladistvým se jedná o výjimku z obecné zásady ignorantia iuris non excusat. U dospělých naopak platí, že negativní právní omyl spočívající v neznalosti právních předpisů zásadně nevylučuje právo soudu potrestat pachatele (srovnej ale § 19 TZ). Ještě dodávám, že další případy, kdy soud pro mládež může upustit od uložení trestního opatření, vymezují ustanovení § 12 a 14 ZSM. V případě § 14 ZSM se jedná o upuštění podmíněné, kdy soud pro mládež v odsuzujícím rozsudku stanoví dobu, po kterou bude sledovat chování mladistvého.

Zatímco k zániku trestní odpovědnosti (§ 7 a 8 ZSM) dochází obligatorně přímo ze zákona, v případě upuštění od uložení trestního opatření (§ 11, 12 a 14 ZSM) platí, že soud pro mládež rozhoduje na základě vlastní úvahy. Mladistvému tedy nevzniká právní nárok na takovéto vyřízení věci, ale může je soudu navrhnout.

4.4.1 Účinná lítost

I když se mladistvý dopustil provinění, z kterého by jinak byla vyvozována jeho trestní odpovědnost, může nastat situace, že trestnost jeho činu zanikne. Jedním z případů je účinná lítost, kterou uvádí ZSM. Účinná lítost upravená ZSM je samostatným důvodem zániku trestní odpovědnosti a uplatní se pouze pro činy, kterých se dopustili mladiství.

Ex lege zaniká trestnost činu v případech, kdy mladistvý pachatel:

- (1) spáchal provinění, na které TZ stanoví trestní opatření odnětí svobody s horní sazbou nepřevyšující pět let,
- (2) po spáchání provinění dobrovolně odstranil či napravil způsobený následek, případně se o to alespoň pokusil,
- (3) svým chováním projevils účinnou snahu po nápravě a dále
- (4) se jednalo o provinění, které nemělo trvale nepříznivých následků pro poškozeného ani pro společnost.

⁶⁰ SOTOLÁŘ, Alexander. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 114 (§ 11 ZSM).

Účinná lítost se může uplatnit u již dokonaných provinění, na které TZ stanoví horní **výši trestního opatření odnětí svobody maximálně pět let**. Relevantní je v tomto případě hranice, kterou uvádí TZ, nikoli hranice snižená ve vztahu k mladistvým pachatelům podle ustanovení § 31 odst. 1 a 3 ZSM. Opačný závěr by ztrácel opodstatnění, protože u mladistvých pachatelů se horní hranice trestního opatření odnětí svobody zásadně snižuje tak, aby nepřevyšovala pět let, pouze ve výjimečných případech může činit deset let. Účinná lítost podle ZSM by se tak mohla uplatnit téměř u všech provinění, kterých se dopustili mladiství, což by podle mého názoru zcela odporovalo základní myšlence a smyslu tohoto institutu.

K podmínce **dobrovolnosti** ustálená judikatura Nejvyššího soudu uvádí, že pachatel musí jednat z vlastního rozhodnutí, nikoli pod tlakem již zahájeného trestního stíhání. Taktéž není jednání pachatele dobrovolné, pokud se (a to například i mylně) domnívá, že čin, který spáchal, je již odhalen (R 2/1965). V této souvislosti bych se ráda pozastavila u nálezu Ústavního soudu ze dne 28.7.2009, sp. zn. IV. ÚS 3093/2008, ačkoli se týká splnění podmínek účinné lítosti u dospělých pachatelů. Ustanovení § 33 TZ rovněž vyžaduje dobrovolné jednání pachatele, podmínka dobrovolnosti tak musí být naplněna u účinné lítosti podle ZSM i podle TZ, v tomto jsou obě úpravy stejné. V případě, který projednával Ústavní soud, se konkrétně jednalo o trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 TZ (§ 148 dTZ). Zatímco dříve soudy zastávaly jednotný názor, že podmínka dobrovolnosti není splněna v případech, kdy pachatel uhradil daň až na základě kontroly provedené správcem daně, v citovaném nálezu Ústavní soud konstatoval, že dobrovolnost jednání není vyloučena jen z toho důvodu, že pachatel jednal pod vlivem obavy z možného trestního stíhání. Podle Ústavního soudu je vždy třeba zohlednit i širší souvislosti konkrétního případu. Argumentaci Ústavního soudu považuji za krajně nešťastnou, podle mého názoru ani není v souladu s ustanoveními TZ. Pokud by zákonodárce zamýšlel, aby pachatel trestného činu zkrácení daně podle § 240 TZ mohl uhradit dlužnou částku například ještě v průběhu trestního řízení, zvolil by úpravu obdobnou jako je tomu v případě trestného činu neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné poplatky (§ 241 TZ), tedy stanovil by zvláštní případ účinné lítosti (srovnej § 242 TZ). Nett k tomu v literatuře uvádí: *„Účinná lítost je dobrodiní zákonodárce... Je naprosto nepřijatelné*

a v rozporu s ústavněkonformním výkladem, aby praxe prostřednictvím výkladu omezovala samotnou podstatu a účel účinné lítosti.⁶¹

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže demonstrativně stanoví, co se rozumí **odstraněním nebo napravením**⁶² (případně **pokusem odstranění či napravení**) **způsobeného následku**: náhrada způsobené škody, učinění opatření potřebných k náhradě této škody anebo pokus jinak odčinit způsobené následky. Na rozdíl od účinné lítosti podle TZ ve věcech mladistvých platí, že je dostačující, pokud se mladistvý pachatel pokusil odčinit následky, které svým proviněním způsobil. V judikatuře je například zaznamenán případ, kdy se mladistvý pachatel pokusil uhradit škodu poškozenému tím, že mu v několika splátkách zaslal peníze na adresu trvalého bydliště, ale poškozený záměrně částky zasílané poštovními poukázkami nepřijímal. Mladistvý v dovolání namítal, že nedostatek součinnosti poškozeného by mu neměl být přičítán k tíži. Nejvyšší soud se ztotožnil s námitkami mladistvého dovolatele a zároveň ve svém usnesení zdůraznil, že zánik trestní odpovědnosti z důvodu účinné lítosti nastává přímo ze zákona, nikoli na základě eventuelní úvahy soudu (3 Tdo 1061/2003).

Mladistvý pachatel vždy musí být aktivní, podmínky účinné lítosti nebudou naplněny v případě, kdy je následek odstraněn či napraven působením jiných osob nebo přírodních sil. Pokud jedna ze zúčastněných osob dobrovolně napraví následek činu, neprospívá to další zúčastněné osobě, která k napravení následku nijak nepřispěla (R 11/1980).

Mladistvý musí svým jednáním **projevit účinnou snahu po nápravě**, náprava samotná ale podmínkou účinné lítosti není, což logicky souvisí s tím, že vyhodnotit, zda-li se mladistvý napravil, je vždy možné až po určité době. Zákon blíže nestanoví, jakými způsoby může mladistvý pachatel projevit účinnou snahu po nápravě. Zpravidla orgány činné podle ZSM zkoumají, jaký postoj zaujímá mladistvý k provinění, tj. jestli se doznal, projevil lítost. Dále je významné chování mladistvého v jeho každodenním životě. Je žádoucí, aby mladistvý přerušil styky s jinými delikventy, omezil návštěvu rizikových podniků, začal chodit do školy, přestal brát

⁶¹ NETT, Alexander. Zásada ultima ratio, účinná lítost a daňový delikt v novém trestním zákoníku. In SEHNÁLEK, David (ed). *Dny práva*. Brno: Vydavatelství MU, 2009, s. 993.

⁶² K rozdílu mezi „odstraněním následku“ a „napravením následku“ blíže: ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 71 - 72 (§ 7 ZSM).

drogy nebo pít alkohol.⁶³ Mladistvý, který se dopustil provinění, se může sám obrátit na Probační a mediační službu, aniž by musel čekat na výsledek trestního stíhání. Probační a mediační služba již v průběhu přípravného řízení nabízí spolupráci mladistvým delikventům, popřípadě jejich rodinám, a již v průběhu řízení taktéž může být mladistvému (s jeho souhlasem) uložen vhodný probační program nebo jiné výchovné opatření. Výchovná opatření ukládá soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce (§ 15 odst. 3 TZ). Jak v literatuře uvádí Ščerba, výchovná opatření nemají mít represivní účel, případná faktická újma, která je součástí výchovného opatření, má působit výhradně výchovným způsobem.⁶⁴

Z výše popsané konstrukce účinné lítosti ve vztahu k mladistvým vyplývá, že naplněním jejích znaků dojde k zániku trestní odpovědnosti nezávisle na ustanovení § 33 TZ, tedy aniž by zároveň musely být naplněny podmínky účinné lítosti podle obecné úpravy. Ustanovení § 7 ZSM není specifikací § 33 TZ, ale zvláštním důvodem zániku trestní odpovědnosti mladistvých.

4.4.2 Promlčení trestního stíhání

Druhým (a zároveň posledním) důvodem zániku trestnosti, který ZSM uvádí výslovně, je promlčení. Koncepce promlčení je stejná jako u dospělých pachatelů, ustanovení § 8 ZSM ale zkracuje délku promlčecí doby ve vztahu k mladistvým, a to na deset, pět a tři léta. Při porovnání s ustanovením § 34 odst. 1 TZ, uvádějícím délku promlčecí doby u dospělých, lze konstatovat, že promlčecí doba modifikovaná ZSM je zhruba o polovinu kratší, ačkoli přímá úměra mezi obecnými a speciálními promlčecími dobami neexistuje.

Důvodová zpráva k TZ (a důvodová zpráva k dTZ) uvádí hmotně-právní i procesní důvody, proč je potřeba institutu promlčení, respektive proč má být důvodem zániku trestní odpovědnosti uplynutí doby. Jedním z nich je zájem na tom, aby reakce na spáchaný trestný čin (provinění) byla včasná. Nutnost včasné pachatele postihnout se promítá i do ustanovení nesouvisejících přímo s promlčením. Například podle § 39 odst. 3 TZ platí, že soud při stanovení druhu trestu (trestního opatření) a jeho výměry obligatorně zohlední dobu, která uplynula od spáchání trestného činu (provinění), popřípadě i nepřiměřenou délku řízení. Právní úprava promlčení vychází z myšlenky, že pokud od spáchání provinění

⁶³ Tamtéž, s. 75.

⁶⁴ ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 134.

uplynula delší doba, během které se pachatel nedopustil další (minimálně stejně závažné) trestné činnosti, dá se usuzovat, že se napravil. Sankce uložená po takové době by těžko plnila výchovný nebo preventivní účel. S plynutím času klesá schopnost svědků zapamatovat si a vylíčit rozhodné skutečnosti týkající se provinění, mnohé věcné a listinné důkazy již neexistují, takže by bylo podstatně ztíženo i dokazování. Důvody institutu promlčení jsou tedy převážně hmotně-právního charakteru a promlčením zaniká sama trestnost činu, nikoli jen jeho stíhatelnost.⁶⁵

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže uvádí, že ohledně počátku, stavení a přerušení promlčecí doby se ve vztahu k mladistvým uplatní obecná právní úprava, konkrétně TZ (§ 8 odst. 2 ZSM). Citované ustanovení je podle mého názoru v ZSM nadbytečné, protože vztah subsidiarity obecných právních předpisů k ZSM je stanoven již v § 1 odst. 3 ZSM. I kdyby byl v § 8 ZSM druhý odstavec vypuštěn, počátek, stavení a přerušení promlčecí doby by se posuzovaly podle ustanovení TZ, protože ZSM speciální právní úpravu neobsahuje. Zákonodárce upřednostnil princip právní jistoty před požadavkem nezdvajování právních norem. Promlčecí doba začíná obecně běžet od spáchání provinění, tj. od jeho dokonání (u pokračování v provinění, provinění hromadných a trvajících pak od okamžiku, kdy trestná činnost byla ukončena). V případech, kdy je znakem skutkové podstaty účinek nebo těžší účinek, promlčecí doba běží od okamžiku, kdy takový účinek nastal (§ 34 odst. 2 TZ). Když se tedy mladistvý pachatel dopustí provinění neposkytnutí pomoci, promlčecí doba začne běžet od dokončení jednání. Pokud se dopustí provinění vraždy a jeho oběť zemře až za několik dní od útoku, promlčecí doba bude běžet až od okamžiku smrti oběti. V praxi jsou ale nejčastější situace, kdy účinek nastane bezprostředně po jednání pachatele. Při určení okamžiku, od kterého začíná běžet promlčecí doba, je nutno zohlednit i ustanovení § 139 TZ. Promlčecí doba běží až ode dne následujícího po dni, ve kterém nastala událost rozhodná pro její počátek.

Ačkoli promlčecí doba začala běžet, nemusí plynout za všech okolností dál. Zákon vymezuje překážky, které mají za následek **stavení promlčecí doby** (§ 34 odst. 3 TZ). Pokud překážka odpadne, promlčecí doba pokračuje, tj. naváže na promlčecí dobu již proběhlou. V souladu s naposledy citovaným ustanovením se do promlčecí doby nezapočítává:

⁶⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 340.

- (1) doba, po kterou nebylo možné postavit mladistvého pachatele před soud pro zákonnou překážku,
- (2) doba, po kterou bylo trestní stíhání přerušeno,
- (3) doba, po kterou oběť provinění obchodování s lidmi (§ 168 TZ) nebo některého provinění uvedeného v hlavě třetí zvláštní části tohoto zákona o trestných činech proti lidské důstojnosti byla mladší osmnácti let,
- (4) zkušební doba podmíněného zastavení trestního stíhání.

Stavení je třeba odlišovat od **přerušení promlčecí doby** (§ 34 odst. 4 TZ). Jednou přerušená promlčecí doba se nikdy nepřičítá k jinému časovému úseku, k době již uplynulé se nepřihlíží. Od rozhodného okamžiku naopak běží nová promlčecí doba. Promlčecí doba se ex lege přerušuje:

- (1) zahájením trestního stíhání pro provinění, o jehož promlčení jde, dále i těmi úkony následujícími po zahájení trestního stíhání, které vymezuje TZ, nebo
- (2) spáchá-li pachatel v promlčecí době provinění (trestný čin), na které TZ stanoví trestní opatření (trest) stejné nebo přísnější.

Trestní stíhání mladistvého pachatele je zahájeno na základě usnesení o zahájení trestního stíhání, které vyhotoví policejní orgán (§160 odst. 1 TŘ). Na jeho základě dochází k přerušení běhu promlčecí doby a to i tehdy, pokud je usnesení právně vadné a je později zrušeno (4 Tdo 1204/2009). Přerušování běhu promlčecí doby dále zapříčiní pachatel, který se dopustí nového provinění specifikovaném v TZ. Nevyžaduje se přitom, aby byl pachatel za další provinění pravomocně odsouzen, postačí ono faktické spáchání. Jestli se jedná o provinění, na které zákon stanoví minimálně stejně přísné trestní opatření, posoudí orgán činný podle tohoto zákona v rámci předběžné otázky podle § 9 odst. 1 TŘ (3 Tz 31/2000).

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13.5.2009, sp. zn. 5 Tdo 1469/2008, se zabývá promlčením dílčích útoků pokračujícího trestného činu (provinění): *„U pokračujících trestných činů (provinění) nastávají účinky přerušování běhu promlčecí doby sdělením obvinění (podle platné právní úpravy rozhodnutím o zahájení trestního stíhání), byť jen pro některý z jednotlivých útoků, jimiž je takový trestný čin spáchán.“*

Zákon vymezuje **provinění, jejichž trestnost z důvodu uplynutí promlčecí doby nezaniká** (§8 odst. 3 ZSM). Jedná se o nejzávažnější provinění, jako např. některá provinění proti lidskosti, míru, válečná provinění, teroristický útok (§35 TZ). Tyto činy se pro svou závažnost vyskytují ojediněle i u dospělých pachatelů, natož u mladistvých. Pokud by se jich přesto mladistvý dopustil, trestní odpovědnost by mohla být ze strany státu uplatňována za libovolně dlouhou dobu.

Myslím si, že podmínky zániku trestní odpovědnosti jsou v ZSM (v kombinaci s obecnou právní úpravou podle TZ) nastaveny vhodně a zohledňují specifický a dosud neukončený vývoj mladistvých. Zvláštní podmínky účinné lítosti i kratší promlčecí doba mají své zřejmé odůvodnění a do budoucna bych je určitě zanechala.

5 Soudnictví ve věcech mládeže v České republice - návrhy de lege ferenda

Ode dne, kdy ZSM nabyl poprvé účinnosti, uplynulo více než sedm let. Zákon byl za tu dobu několikrát novelizován, přičemž poslední větší novela souvisela s přijetím nového trestního zákoníku. Patnáctiletá hranice trestní odpovědnosti tedy nakonec zůstala, nicméně s ní zůstalo i určité očekávání, zda-li ji zákonodárce někdy v budoucnu opět nesníží na oněch zmiňovaných čtrnáct let věku a zda-li by to vůbec bylo ku prospěchu věci. Jsem zastáncem ponechání stávající hranice trestní odpovědnosti i do budoucna a to nejen proto, že má v České republice od roku 1950 své pevné místo a může tak být vnímána jako jistá tradice. Snížení hranice trestní odpovědnosti o rok nebo o dva nic nevyřeší. Pokud naše společnost bude trestně stíhat čtrnáctileté děti, stále se najdou třináctiletí nebo dvanáctiletí, kteří se dopustí činu jinak trestného. Na páchání té nejzávažnější protiprávní činnosti trestně neodpovědnými dětmi, konkrétně dětmi ve věku od dvanácti do patnácti let, již dnes dopadá ustanovení § 93 odst. 2 ZSM. Podle citovaného ustanovení těmto dětem soud pro mládež obligatorně uloží ochrannou výchovu. Ochranná výchova však skončí nejpozději dosažením osmnácti, respektive devatenácti let věku (§ 22 odst. 2 ZSM), a tito jedinci, byť mohou být stále nebezpeční, se vracejí do společnosti. De lege ferenda bych proto hranici trestní odpovědnosti, jakožto institut hmotně-právní, nesnižovala jen z toho důvodu, že děti mladší patnácti let nejsou podle aktuální právní úpravy dostatečně postižitelné, ale umožnila bych trvání jim uložené ochranné výchovy (nebo srovnatelného opatření) po takovou dobu, po kterou to bude vyžadovat ochrana společnosti. Podle ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila by se v brzké době měla projednat novela ZSM, která umožní uložit těmto trestně neodpovědným dětem ochranné léčení, které nebude časově omezeno.⁶⁶ Myslím si, že její přijetí by bylo pro české trestní zákonodárství přínosem a především by bylo dalším jasným důvodem, proč nesnižovat patnáctiletou hranici trestní odpovědnosti.

Určité mezery má podle mého názoru i současné ustanovování obhájců ex offo, kteří nemusí mít žádnou bližší zkušenost s obhajobou mladistvých pachatelů. Ačkoli důvodová zpráva k ZSM počítala s preferencí těch obhájců, kteří by měli potřebné

⁶⁶ K tomu blíže písemný přepis rozhovoru s ministrem spravedlnosti, dostupný na <<http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=5372&d=315509>>.

praktické zkušenosti se zastupováním mladistvých, zásada specializace podle ustanovení § 3 odst. 8 ZSM na obhájce nedopadá. Přesto si myslím, že řízení by se měl účastnit nejen specializovaný soudce či státní zástupce, ale i specializovaný obhájce. Skutečnost, že řízení ve věcech mladistvých podléhá řadě specifíků (oproti obecnému řízení vedenému proti dospělým), je podle mého názoru pádným důvodem, proč změnit současnou právní úpravu. De lege ferenda bych proto volila takové řešení, které by zaměření obhájců zohledňovalo. Mladistvý by si pochopitelně mohl zvolit libovolného obhájce, vedeného v seznamu ČAK, ale pro případ, že by mu obhájce byl ustanovován ex offio, bych preferovala obhájce se zvláštní specializací.

Do budoucna bych zvažila i zavedení kategorie tzv. mladých dospělých, která je známa nejedné zahraniční úpravě. Myslím si, že onen „překlenovací můstek“ mezi skupinou dětí mladších osmnácti let a dospělými pachateli by českou právní úpravu jenom zkvalitnil. Ostatní návrhy de lege ferenda, které jsem průběžně uváděla u příslušných kapitol, jsou spíše „kosmetického“ charakteru. Obecně si myslím, že ZSM je dílem zdařilým a pokrokovým a že netrpí žádnými dalšími nedostatky většího rázu.

Závěr

Ve své práci jsem se zabývala podmínkami trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů, a to nejen ve světle aktuální české úpravy, ale částečně i z pohledu historického a zahraničního. Práce měla přinést především ucelený pohled na danou problematiku, vyhodnotit současný stav a rovněž nastínit směr, kterým by se české trestní zákonodárství nad mladistvými mohlo v blízké budoucnosti ubírat.

Na otázku, zda-li je samostatná právní úprava oddělená od soudnictví nad dospělými pachateli skutečně nutná, můžu odpovědět jedině kladně. Zákon č. 218/2003 Sb. „se ctí“ vyplnil mezeru, která české trestní zákonodárství zužovala dlouhých třiašedesát let. Děti mají pro svůj neukončený fyzický i mentální vývoj specifické potřeby a proto potřebují i specifické zacházení, které by jim usnadnilo začlenit se do společnosti a především zabránilo páchání další trestné činnosti. Zahrnout problematiku trestání mladistvých (respektive mládeže) do obecné právní úpravy, tedy do TZ a TŘ, bych nepovažovala za vhodné řešení, a to z důvodu obsáhlosti i specifčnosti ZSM, proto jeho přijetí ve formě samostatného zákona hodnotím pozitivně a vidím v něm přínos pro české trestní právo. Citovaný zákon navázal na prvorepublikový zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., ale zároveň je zákonem moderním, který odpovídá současným společenským potřebám.

Názory, že ZSM není dostatečně efektivní, protože kriminalita českých dětí roste, jsem se pokusila vyvrátit především pomocí statistických údajů - Kriminalita mladistvých nejenže neroste, v posledních letech dokonce klesá. S přijetím nového trestního zákoníku, který nakonec ponechal hranici trestní odpovědnosti na patnácti letech věku, na čas utichly i hlasy volající po jejím snížení. Vzhledem k tomu, co bylo napsáno v předešlých kapitolách, jsem pro zanechání patnáctileté věkové hranice. Děti se mají především vychovávat, sankcionování podle trestních zákonů má být skutečně až prostředkem ultima ratio. Snížení hranice trestní odpovědnosti totiž automaticky neznamená i snížení kriminality jako takové.

Zákon č. 218/2003 Sb. tedy není jen myšlenkou českého zákonodárce, jsou v něm patrné prvorepublikové i zahraniční vlivy. Po více než sedmi letech účinnosti lze říct, že se zákon osvědčil a že má v českém trestním zákonodárství své pevné místo. Jsem toho názoru, že tak jako jiné právní úpravy ovlivnily podobu

stávajícího ZSM, může být dnes tento zákon vzorem pro jiné státy, které dosud samostatnou trestní úpravu nad mladistvými pachateli nepřijaly.

Seznam zdrojů

Monografie

1. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 869 s.
2. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, 1216 s.
3. JELÍNEK, Jiří, MELICHAROVÁ, Dita. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Linde, 2004, 144 s.
4. KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské (část obecná i zvláštní)*. 1. vydání. Praha: Melantrich, 1935, 337 s.
5. KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 3. vydání. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 2002, 834 s.
6. LORTIE, Serge a kol. *Soudnictví pro mladistvé. Příručky Ministerstva spravedlnosti v České republice*. 1. vydání. Praha: Institut MS ČR pro další vzdělávání, 2000. 319 s.
7. SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009, 942 s.
8. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, 1248 s.
9. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, 1296 s.
10. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, 2011 s.
11. ŠČERBA, Filip. *Výběrová bibliografie článků z trestního práva 1997 – 2005*. 1. vydání. Praha: Linde, 2006, 240 s.
12. ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 247 s.

Časopisecké články

13. HRUŠÁKOVÁ, Milana, MATIAŠKO, Maroš. Dopad nového trestního zákoníku na zákon o soudnictví ve věcech mládeže. In SEHNÁLEK, David (ed). *Dny práva*. Brno: Vydavatelství MU, 2009, s. 886 – 899.
14. HULMÁKOVÁ, Jana. Delikventní mládež ve významných mezinárodních dokumentech. *Trestněprávní revue*, 2009, roč. 8, č. 12, s. 365 - 371.
15. CHROMÝ, Jakub. Specifika trestní odpovědnosti mladistvých v zahraničí. *Právo a rodina*, 2005, roč. 7, č. 1, s. 13-16.
16. JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých (Několik poznámek k ustanovení § 5 zákona o soudnictví ve věcech mládeže). *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 127- 130.
17. JELÍNEK, Jiří. Pojem trestného činu a kategorizace trestného činu. *Bulletin advokacie*, 2009, roč. 38, č. 10, s. 36-38.
18. KARABEC, Zeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed). *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: KUFR, 2003, s. 8 - 9.
19. KRATOCHVÍL, Vladimír. Vybrané problémy obecné části návrhu TZ ČR 2007 z hlediska obhajoby. 1. část. *Bulletin advokacie*, 2008, roč. 37, č. 5, s. 13 - 21.
20. MAREŠOVÁ, Alena. K diskusi o snížení trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, 1997, roč. 2, č. 1, s. 12 - 17.
21. NETT, Alexander. Zásada ultima ratio, účinná lítost a daňový delikt v novém trestním zákoníku. In SEHNÁLEK, David (ed). *Dny práva*. Brno: Vydavatelství MU, 2009, s. 990 - 1000.
22. ŘÍHA, JIŘÍ. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zejména ve vztahu § 5 odst. 1,2 ZSM a § 12 TrZ). *Kriminalistika*, 2006, roč. 44, č. 10, s. 294 - 295.
23. SOTOLÁŘ, Alexander, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých. *Trestněprávní revue*, 2005, roč. 4, č. 2, s. 29 – 34.

24. ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 2, s. 48 - 50.
25. ŠČERBA, Filip. Metody činnosti Probační a mediační služby. *Trestní právo*, 2002, roč. 7, č. 2, s. 21 - 24.
26. ŠČERBA, Filip. Sankcionování mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 133 - 144.
27. ŠČERBA, Filip. Zpřísnování trestní represe- Několik úvah nad připravovanou rekodifikací trestního práva hmotného. In HAMULÁK, Ondrej (ed). *Sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků*. Olomouc: Iuridicium Olomucensis, 2008, s. 42 - 46.
28. VÁLKOVÁ, Helena. Odpovědnost za mládež- zajištění kvality a perspektiv soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 12, s. 339 - 342.
29. VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. (Ne)Odpovědnost mladistvého podle ZSM de lege lata i de lege ferenda. *Státní zastupitelství*, 2007, roč. 4, č. 5, s. 39 - 45.
30. VRÁBLOVÁ, Miroslava. Porovnávací analýza systémů soudnictva nad mládežou. In JELÍNEK, Jiří (ed). *O novém trestním zákoníku. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právnícké dny*. Praha: Leges, 2009, s. 143 - 144.

Internetové zdroje

31. BLACKWELL, Richard. *Adult crime, adult time?* [online]. The Globe and Mail, 17. března 2009 [cit. 14. února 2011]. Dostupné na <<http://www.theglobeandmail.com/news/national/article163037.ece>>.
32. *Criminal Code* [online]. Canadian Legal FAQs, 8. září 2009 [cit. 14. února 2011]. Dostupné na <http://www.law-faqs.org/wiki/index.php/Criminal_Code/General>.
33. HUČÍN, Jakub. *Zavírat děti do vězení?* [online]. Rodina, 31. ledna 2005 [cit. 26. září 2010]. Dostupné na <<http://www.rodina.cz/clanek4257.htm>>.
34. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků* [online].

- iPrávník, 16. srpna 2006 [cit. 10. října 2010]. Dostupné na http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_4976/ochrana-soukromi-mladistvych-a-deti-v-rizeni-dle-zakona-o-soudnictvi-ve-vecech-mladeze-a-publikace-obrazovych-snimku.aspx.
35. Informační leták Probační a mediační služby, dostupný na https://www.pmscr.cz/download/PMS_letak_Mladez_cz_nahled.pdf.
36. SEDLÁČKOVÁ, Veronika. *Mladiství vrazi mohou být díky novele celoživotně pod kontrolou* [online]. Justice.cz, 16. února 2011 [cit. 6. března 2011]. Dostupné na <http://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=5372&d=315509>.
37. Statistické údaje o kriminalitě mládeže dostupné na http://cslav.justice.cz/portal/page/portal/cslav_public/cslav_public_rocenky.
38. *The evolution of juvenile justice in Canada* [online]. Department of justice Canada, 31. července 2008 [cit. 21. listopadu 2010]. Dostupné na <http://www.justice.gc.ca/eng/pi/icg-gci/jj2-jm2/sec01.html>.
39. *The Juvenile Court: One hundred Years in The Making* [online]. Building Blocks for Youth, 4. května 1999 [cit. 25. října 2010]. Dostupné na http://www.buildingblocksforyouth.org/juvenile_court.htm.
40. VACULÍK, Radim. *Právo: Pospíšil chce soudit už čtrnáctileté děti* [online]. Justice.cz, 15. března 2007 [cit. 6. října 2010]. Dostupné na <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=378&d=147197>.
41. VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. *Odborníci: Hranici trestní odpovědnosti není nutné snižovat* [online]. iDnes.cz, 7. října 2008 [cit. 27. září 2010]. Dostupné na http://zpravy.idnes.cz/odbornici-hranici-trestni-odpovednosti-neni-nutne-snizovat-prt-/kavarna.asp?c=A081003_114748_kavarna_bos.

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu ze dne 28.7.2009, sp. zn. IV. ÚS 3093/2008.
2. Nález Ústavního soudu ze dne 8.11.2005, sp. zn. Pl. ÚS 28/2004.
3. Nález Ústavního soudu ze dne 22.3.1995, sp. zn. IV. ÚS 173/1994.
4. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3.4.2002, sp. zn. 6 Tz 315/2001.

5. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.3.2000, sp. zn. 3 Tz 31/2000.
6. Usnesení nejvyššího soudu ze dne 21.12.2009, sp. zn. 4 Tdo 1204/2009.
7. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13.5.2009, sp. zn. 5 Tdo 1469/2008.
8. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14.2.2007, sp. zn. 8 Td 11/2007.
9. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006.
10. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.9.2003, sp. zn. 3 Tdo 1061/2003.
11. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2.2.2005, sp. zn. 8 To 14/2005.
12. B 3/1984-21, rozhodnutí NS uveřejněné v Bulletinu NS ČR.
13. R 11/1980 Sbírky trestních rozhodnutí.
14. R 17/1979 Sbírky trestních rozhodnutí.
15. R 14/1979 Sbírky trestních rozhodnutí.
16. R 51/1968 Sbírky trestních rozhodnutí.
17. R 33/1968 Sbírky trestních rozhodnutí.
18. R 1/1968 Sbírky trestních rozhodnutí.
19. R 2/1965 Sbírky trestních rozhodnutí.

Shrnutí / Summary

Má práce je rozdělena do pěti hlavních tématických okruhů. Nejdříve jsem se věnovala historickému vývoji trestání mladistvých pachatelů, kdy jsem ve stručnosti nastínila vývoj amerického a evropského trestního zákonodárství nad mládeží a jejich rozdílnost. Poté jsem se zaměřila na moderní systémy nad mladistvými, zvláště na úpravu kanadskou a rakouskou, protože obě úpravy mají s českým zákonodárstvím nad mladistvými mnoho společného. Pokusila jsem se vysvětlit rozdíly mezi justičním a sociálně-opatrovnickým systémem, které jsou známy po celém světě. Také jsem zmínila úpravu v mezinárodních smlouvách, z nichž některé jsou a některé nejsou právně závazné.

Stěžejní část své práce jsem zahrнула do následujících dvou kapitol, v nichž jsem se zabývala hlavními zásadami a pojmy, smyslem zákona č. 218/2003 Sb. a jeho vztahem k ostatním trestním zákonům a konečně i českou koncepcí trestání mladistvých pachatelů. Zvláště jsem se pokusila najít odpověď na otázku, zda-li by minimální hranice trestní odpovědnosti, která činí patnáct let věku, měla nebo neměla být změněna. Také jsem se zabývala koncepcí relativní trestní odpovědnosti, která podmiňuje trestní odpovědnost mladistvých pachatelů dosažením dostatečné rozumové a mravní vyspělosti.

Závěr mé práce je věnován otázkám budoucího vývoje trestního zákonodárství nad mládeží. Zamýšlela jsem se nad tím, co by mělo být vylepšeno v následujících několika letech a co by naopak mělo zůstat stejné jako dnes.

My work is divided into five main parts. I first devote to the historical evolution of criminal responsibility of young offenders, so I shortly write about evolution of American and European juvenile law and its differences. Then I devote to the modern juvenile justice system, especially to Canadian and Austrian ones, because both of them have a lot of common with Czech criminal juvenile law. I try to explain differences between the justice model and the welfare model which are spread all over the world. I also mention main international treaties that have to be (or only should be) respected by states.

The main point of my work is involved in the following two chapters where I write about main principles and main terms, about the sense of the Act No. 218/2003 Coll. and its relation to other criminal acts and finally about the Czech conception

of criminal responsibility of young offenders. I especially try to answer the question if the age limit of criminal responsibility, that is fifteen years, should or should not be changed. Of course I devote to the relative criminal responsibility which conditions the criminal responsibility of young offenders to certain degree of rational and moral maturity.

The end of my work regards the near future of the criminal juvenile law. I polemize what should be improved in the next few years and what should stay the same as now.

Klíčová slova / Keywords

Mládež, mladiství, dítě mladší patnácti let, provinění, zločin, přečin, formálně-materiální pojetí provinění, opatření, justiční model, sociálně-opatrovnícký model, restorativní justice, parens patrie, hranice trestní odpovědnosti, podmíněná trestní odpovědnosti, přičetnost, zmenšená přičetnost, duševní porucha, zánik trestní odpovědnosti, účinná lítost, promlčení.

Juvenile, young offender, child younger than fifteen years old, crime, offence, misdemeanor, punishment, justice model, welfare model, restorative justice, parens patrie, minimum age of criminal responsibility, conception of relative criminal responsibility, sanity, diminished responsibility, mental disorder, active repentance, negative prescription.